

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТАВРІЙСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРОТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра суспільно-гуманітарних наук

ФІЛОСОФІЯ

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

для здобувачів ступеня вищої освіти «Бакалавр»

зі спеціальності 201 «Агрономія»

(на основі повної загальної середньої освіти)

факультет агротехнологій та екології

Мелітополь, 2016

Філософія. Методичні вказівки до самостійної роботи з навчальної дисципліни «Філософія» для здобувачів ступеня вищої освіти «Бакалавр» зі спеціальності 201 «Агрономія» - Мелітополь, ТДАТУ, 2016. -116 с.

Розробник: Щербакова Н.В., викладач кафедри суспільно-гуманітарних наук

Методичні вказівки до практичних занять затверджені на засіданні кафедри «Суспільно-гуманітарні науки»

Протокол від “31” серпня 2016 року № 1

Завідувач кафедри «Суспільно-гуманітарні науки»

к.філол.н. _____ О.М.Максимець

Схвалено методичною комісією факультету АТЕ за спеціальністю

201 «Агрономія» ОС «Бакалавр»

Протокол від “ ” _____ 2016 року № ____

Голова _____ О.В.Григоренко

Методичні вказівки до самостійної роботи студентів розроблені у відповідності із робочою програмою дисципліни «Філософія», що передбачена для студентів усіх спеціальностей.

Методичні вказівки призначені для здійснення поточного контролю знань студентів в процесі вивчення дисципліни.

ЗМІСТ

Опис навчальної дисципліни	4
Мета та завдання навчальної дисципліни	5
Змістовий модуль 1.	
Тема 1. Предмет філософії	6
Тема 2. Філософія Стародавнього світу	11
Тема 3. Філософія Середньовіччя	19
Тема 4-5. Філософія Нового часу та філософія Просвітництва	31
Тема 6. Німецька класична філософія	36
Тема 7. Історія філософії України	40
Змістовий модуль 2.	
Тема8. Особливості філософської думки кінця XIX-XX ст.	50
Тема:9. Тенденції розвитку сучасної філософії	63
Тема 10. Онтологія	72
Тема 11. Гносеологія	77
Тема №12. Діалектика та її альтернативи	85
Тема 13. Філософія і методологія соціального і економічного пізнання	97
Тема №14. Соціальна філософія: філософська антропологія	101
Тема №15. Глобалістика як наука	105
Перелік питань, що виносяться на підсумковий модульний контроль №1	112
Перелік питань, що виносяться на підсумковий модульний контроль №2	114
Рекомендована література	115

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни
		денна форма навчання
Кількість кредитів 4	Галузь знань 20 “Аграрні науки та продовольство” (шифр і назва)	Нормативна
Модулів – 2	Спеціальність (професійне спрямування): 201 «Агрономія»	Рік підготовки:
Змістових модулів –2		1-й
Загальна кількість годин - 120		Семестр
		1-й
		Лекції
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних –3 самостійної роботи студента - 5	ОС: «Бакалавр»	14 год.
		Практичні
		30 год.
		Лабораторні
		-
		Самостійна робота
		76 год.
		Вид контролю: екзамен

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – **76/44=0.6**

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Метою курсу «Філософія» є забезпечити глибоке засвоєння специфіки філософського осягнення дійсності, високу світоглядно-методологічну культуру студентів. Формування і розвиток сучасної світоглядно-методологічної парадигми студентської молоді неможливе без філософії як теоретичної основи людського світобачення, без розуміння філософії як життєвого завдання. Запропонована програма створена на основі найвищих досягнень класичної і сучасної філософії і враховує зростаючий попит на оволодіння філософією як відповідним типом, способом мислення.

Завданням курсу «Філософія» є розкрити глибинну, динамічну сутність філософії як основи світогляду, як систему методологічних засад осмислення світу в цілому та місця людини в ньому. Вбираючи в себе емпіричні й теоретичні, ціннісні та нормативні, раціональні та підсвідомі уявлення, філософія допомагає усвідомити всебічні зв'язки предметів та явищ об'єктивного світу; проте філософія – це не тільки наука, але й мистецтво, гуманітарне знання, любов до мудрості, ідеологія, трансцендентальне осягнення об'єкта, спосіб життя. У програмі окреслюється структура філософського знання, аналізується проблемне поле філософії, спільні методологічні підходи та відмінності наукового й філософського сприйняття світу, вбачається евристичний потенціал філософської рефлексії.

В результаті вивчення філософії студент повинен

ЗНАТИ:

сутність основних філософських категорій;
погляди основних світових філософів;
досягнення сучасної вітчизняної філософії;

ВМІТИ:

застосовувати категоріально-понятійний апарат філософії як методологічну основу для досліджень в рамках окремих дисциплін;
відрізнати прояви буденного, релігійного та наукового світоглядів та відповідно оцінювати їх; розвивати свій кругозір та виробляти в собі елементи філософського світогляду

План.

1. Поняття філософії, її значення в системі вищої освіти.
2. Поняття та типи світогляду.
3. Предмет філософії та особливості філософського мислення.
4. Основні питання, методи і функції філософії.

Література: 1 – с.8-28; 2 – с.8-242; 3 – с.7-32; 5 – с. 5-30; 7 –с.13-30; 8 – с.9-29.

Ключові поняття і терміни:

СВІТОГЛЯД - це

____...

_____.

ФІЛОСОФІЯ – це

____...

_____.

МІФОЛОГІЯ – це

____...

_____.

РЕЛІГІЯ – це

____...

_____.

Питання №1

Особливості становища людини у світі:

1) Розумність людини – це

____...

_____.

2) Біологічна неспеціалізованість – це

____...

_____.

3) Відсутність програми життя, тобто _____, це означає

____...

_____.

4) Універсальність людини - це

____...

_____.

5) Усвідомлення власної смертності, тобто

_____.

Отже, народжуючись, людина, для того, щоб стати людиною, повинна

_____.

Питання №2.

На основі розглянутої вище специфіки людського буття в суспільній історії виникають особливі напрями духовного життя, спрямовані на вироблення засад людського життєвого самоутвердження. Ці напрями формують те, що за усталеною термінологією називається _____ (з подачі німецького філософа _____).

Появу світогляду можна пояснити так:

_____.

Отже, **світогляд** – це

_____.

Світогляд синтезує низку інтелектуальних утворень: **ЗНАННЯ** - _____ - **ІНТУЇЦІЮ** - _____ - **НАДІЮ** - _____ - **МЕТУ** тощо.

Тому **складовими** світогляду постають:

- **ПОГЛЯДИ**
- _____
- _____
- **ПРИНЦИПИ**
- _____
- **ІДЕАЛИ**
- _____
- _____
- **ЖИТТЄВІ НОРМИ І СТЕРЕОТИПИ.**

Типологія світогляду - це

Основні світоглядні системи:

❖ *КОСМОЦЕНТРИЗМ* – це

❖ *ТЕОЦЕНТРИЗМ* – це

❖ *АНТРОПОЦЕНТРИЗМ* – це

Класифікація світогляду :

- ЗА НОСІЄМ: індивідуальний, колективний, _____, національний, _____, загальнолюдський; тощо.
- ЗА РІВНЕМ СВІТОБАЧЕННЯ ТА УСВІДОМЛЕННЯ: усвідомлений, неусвідомлений, частково _____, буденний, _____, _____ тощо.
- ЗА ІСТОРИЧНИМИ ЕПОХАМИ: архаїчний, _____, середньовічний, _____, світогляд ХХ ст., _____.
- ЗА МОРАЛЬНО - ЦІННІСНИМИ ОРІЄНТАЦІЯМИ: егоїстичний, _____, антигуманний, _____, шовіністичний тощо.

За будовою розрізняють світогляд:

- Цілісний,
- _____,
- _____,
- _____.

За ступенем адекватності сприйняття дійсності:

- Реалістичний,
- _____,
- _____,
- _____.

За ставленням до визнання існування вищих сутностей:

- Релігійний.
- _____,
- _____,
- _____.

Питання №3

Історичні типи світогляду:

1. МІФОЛОГІЯ – це

Основні риси міфологічного світогляду:

- ✓ _____,
- ✓ _____,
- ✓ _____,
- ✓ _____.

Сфери духовної діяльності, які виділилися із міфу:

- ✓ Раціональні знання,
- ✓ _____,
- ✓ _____,
- ✓ Фольклор,
- ✓ Етичні норми і правила,
- ✓ _____,
- ✓ _____.

2. РЕЛІГІЯ – це

Основні риси релігійного світогляду:

- _____.
- _____.
- _____.
- _____.

Основні світові релігії:

1) Буддизм

Головне духовне джерело - _____.

Розповсюджений у таких країнах:

2) Християнство

Головне духовне джерело: БІБЛІЯ.

Розповсюджене у таких регіонах:

3) Іслам

Головне духовне джерело: _____.

Розповсюджений у таких регіонах:

3. ФІЛОСОФІЯ (зміст в пит. №4).

Питання №4

Термін «ФІЛОСОФІЯ» має _____ походження, тому що

Перекладається так:

«ФІЛО» - _____;

«СОФІЯ» - _____.

Особливості предмету філософії:

❖ Її предмет є історично змінним, оскільки історично змінними постають самовиявлення та самоусвідомлення людини;

❖ _____

❖ Філософія постає своєю формою збереження та

Риси

філософського мислення:

✓ Має гранично широкий рівень узагальнення (категорії, принципи), що виходять на межу буття і небуття;

✓ _____;

✓ Окреслює дійсність не лише такою, якою вона є, а й такою, якою має бути;

✓ _____;

✓ Постає внутрішньо пов'язаним, логічно послідовним, аргументованим та обґрунтованим;



—

—



Питання для самоперевірки:

1. В чому полягають особливості становища людини у світі? Як це позначається на її самовизначенні?
2. Що означає поняття світогляду? Яка його класифікація?
3. Які історичні типи світогляду вам відомі?
4. Охарактеризуйте міфологічний тип світогляду.
5. Визначте особливості релігійного світогляду.
6. Які світові релігії вам відомі? Охарактеризуйте їх.
7. Яке походження філософії та терміну «філософія»?
8. Які особливості предмету філософії?
9. Зазначте риси філософського мислення.
10. Які функції виконує філософія?

ТЕМА 2. ФІЛОСОФІЯ СТАРОДАВНЬОГО СВІТУ

План.

1. Історія філософії як наука та принципи її періодизації.
2. Історичні типи філософії.
3. Давньоіндійська філософія.
4. Філософія Стародавнього Китаю.
5. Антична філософія.

Література: 1 – с. 29-88; 2 – с. 25-41; 3 – с. 33-72; 5 – с. 34-49; 7 – с. 13-30; 8 – с. 30-112.

Питання 1.

Давньогрецька та давньосхідна філософія виникають практично одночасно, але існує давня традиція починати історію філософії зі Сходу. Чому так?

► По-перше, тим, що східна філософія була значно тісніше переплетена із
_____. Тому тут краще прослідковується
філософська рефлексія.

► По-друге, філософська думка Стародавнього Сходу спиралась на
_____. Тому сягала своїм корінням значно
глибше, ніж антична.

Особливості західних типів цивілізації:

- Відносна автономність різних сфер суспільного життя (політики, економіки тощо);

- _____;

- Активізм, прагнення змінити дійсність;

- _____;

- Раціональне, аналітичне, логічно послідовне мислення.

Особливості східних типів цивілізації:

- Наявність єдиного духовного канону життя, якому підпорядковані всі основні сфери;

- _____;

- _____;

- Самозаглиблення, прагнення віддатися природному ходу речей;

- _____;

- Образний, притчовий, афористичний стиль мислення.

Тому **східним філософіям притаманні такі особливості:**

✓ _____;

✓ Повне розчинення індивідуального в загальному;

✓ _____.

Питання 2.1.

Канонічним духовним джерелом Стародавньої Індії є “_____” (споріднено “відати”, “знати”), записані на листках пальми приблизно за _____.

До “Вед” входять

_____ тощо.

У текстах “Вед” **зафіксовано:**

- найдавніші версії виникнення світу;

- _____;
- певне бачення життєвої долі людини;
- _____;
- думка про можливості та умови здійснення людської свободи.

Таким чином вже у найдавніших духовних джерелах Стародавньої Індії йдеться:

~ про фундаментальні моральні ідеї;

~ _____;

~ про різні шляхи звільнення від законів _____, найкращих з яких є шлях дійового самовдосконалення;

~ тут роздуми про людину превалюють над

_____.

► Спочатку з'явилися впливові **духовні рухи**, які містили певні філософсько-світоглядні ідеї і були спрямовані на звільнення людини від нескінченних перевтілень – блукань душі і досягнення нею стану “-----” – повного блаженства.

Це такі рухи: _____.

(! Вчення про карму, атман, сансару, мокшу...)

БУДДИЗМ – засновник – _____ з роду Шак'їв (VI – V ст. до н.е.). Під сандаловим деревом на нього нашло просвітління і він став _____ (просвітленим, знаючим).

Він проголосив учням **чотири основні** (“_____”) **істини**:

» життя – це _____;

» причиною страждань є _____;

» існує шлях подолання _____;

» він полягає у _____ бажань і жаги жити.

► ФІЛОСОФСЬКІ ШКОЛИ:

• _____ (обчислення, точне значення)

• _____ (заперечення існування Бога)

• Ньяя (в центрі уваги питання _____)

• _____ (школа своєрідного атомізму).

❖ **“Санкх'я”** – засновник – _____ (VII ст. до н.е.)

- на першому місці – питання про _____, з яких складається світобудова та на котрі повинна орієнтуватися людина у своїх діях:

1) “пракріті” (_____)

2) “_____” (свідомість, споглядання)

Обидві ці сутності вічні, але породжують світ лише у взаємодії, оскільки ніби складають разом свої можливості і переваги.

❖ **“Чарвака - локаята”** – засновник – _____ (VII – VI ст. до н.е.) відносять до натуралістичних.

- Локаята вважають, що “не існує _____, а також немає винагороди за благочинне життя...”

Представники школи визнавали лише те, що можна сприйняти _____ (“лока”), а все існуюче вважали лише поєднанням 4-х елементів:

_____.

Оскільки людини складена з цих елементів, то з її смертю вони роз'єднуються і зникає те, що називають душею. => Отже, потойбічного світу _____, тому потрібно _____.

_____.

Але найбільшою насолодою вважали

_____.

Питання 2.2.

► Духовним каноном життя Стародавнього Китаю є так зване “_____”.

- 1) Ші-цзінь (книга пісень або віршів)
- 2) І-цзінь (книга змін)
- 3) Чунь-цзінь (книга історій)
- 4) Шу-цзінь (книга історій)
- 5) Лі-шу (книга ритуалів)

Тут в _____ формі подано найфундаментальніші складники давньокитайського світобачення.

• За однією з версій світ утворив першопредок _____, який, розколовши первинне яйце, відділив Небо від Землі. На Небі запанували _____ закони буття, на Землі – панують _____.

• Китайська держава – це “_____ царство”, тобто людина і держава поєднують в собі властивості як Неба так і Землі.

• Все на світі є результатом взаємодії двох протилежних початків буття – _____ та _____.

Інь – уособлює _____ (_____ початок буття),

а Ян – _____ (чоловічий).

Внаслідок взаємодії Інь та Ян утворюють п'ять світових стихій:

► ФІЛОСОФСЬКІ ШКОЛИ

“Конфуціанство” – заснував _____ або _____ (VI – V ст. _____ до н.е.). Це була школа _____ спрямування.

~ На першому плані – проблеми _____ та _____ людської поведінки.

~ Вирішальну роль у людському житті відіграє _____ (або повеління) Неба. Оскільки на Небі панують _____ рухи, то треба керуватися у житті виваженими та незмінними принципами. Якщо людина спроможна це робити, то вона постає як “_____ – цзюнь-цзи”.

Шляхетна людина у своїх діях керується внутрішніми принципами, серед яких обов’язково є :

- “ЖЕНЬ” - _____,
- “СЯО” – _____ (старших),
- “ЛІ” – _____.

(Дотримування обов’язкових норм та правил спілкування. Низька людина діє під впливом юрби або життєвих потреб.)

~ увага до проблем суспільного та державного життя, вихідним принципом якого є _____.

Найпершою умовою щасливого життя у державі вважав дотримання принципу “виправлення _____”:

“Правитель завжди буде правителем, _____ – слугою, _____ – батьком, а _____ – сином”.

~ у II ст. до н.е. вчення Конфуція було канонізоване й донині відіграє важливу роль у духовній культурі Китаю.

Школа “ЛАО-ЦЗИ” (VI – V ст. до н.е.).

~ На першому плані – ідеї _____.

~ Вихідне поняття школи – “_____” – єдиний універсальний початок буття.

• “Дао” не може мати ніякого визначення, адже визначення є лише, там де є _____.

• “Дао” породжує _____ та _____, які в свою чергу лежать в основі світових елементів (земля, вогонь, дерево, вода, метал)

• “Дао” тлумачиться, як універсальний закон _____, як людська _____, як закон правильного _____ (або правильної свідомості).

• Конкретні виявлення “Дао” в речах та процесах позначають як “_____”, котре у людській поведінці постає у вигляді доброчесності.

• Життєве завдання людини – _____ “Дао” (своє і космічне) і йти за ним.

~ У державних справах він віддавав перевагу _____ активності. Він вважав, що маленькі держави з нечисленним та недійовим населенням житимуть стабільним, урівноваженим життям.

~ Просвітництво вважав ознаками _____, незадоволення і _____ держав.

Питання №3

Слово «античний» в перекладі з давньогрецької мови означає «_____». В усталеному вживанні воно позначає початок _____ культури та цивілізації, тобто греко - римський давній світ.

Етапи розвитку античної філософії:

• 1 етап – _____ (фізичний), або рання класика (VII – V ст. до н.е.);

• 2 етап – _____ (V – IV ст.. до н.е.);

• 3 етап – _____ класика, або завершальний цикл античної філософії.

До нього входять **періоди**:

~ _____ філософія (IV – I ст.. до н.е.);

~ олександрійська філософія (I ст.. до н.е. – V-VI ст.);

~ _____ філософія (I – VI ст. н.е.).

Найважливіші особливості античної філософії:

1) саме в античному світі вона вперше _____ від інших форм діяльності (наприклад, від релігії, _____, мудрості) постала як автономний напрям знання та пізнання;

2) була відкритою і _____ (для усіх вільних громадян, крім _____);

3) _____ до різних думок і позицій (за виключенням _____);

4) _____ і пластичною (розмаїтість та зародки різних напрямів подальшої філософії).

Умови, що сприяли появі феномену античної філософії:

• географічно – _____;

• _____ – історичні;

- соціальні;
- відносна _____ античної міфології та її близькість до людини;
- _____, активність та рухливість давніх греків.

Класичний характер розвитку античної філософії виявився у тому, що в ній чітко і виразно продемонстровано *логіку розвитку* _____.

I період

- **Натурфілософія** – це філософське осмислення _____ (натури).

Проблема – природа як об'єкт, пошук вихідного початку буття (« _____ »)

Мілетська школа:

- **Фалес** із Мілета:

1) першопочаток світу – _____, він почав це обґрунтовувати, доводити;

2) «все має душу» - шукав причини у внутрішній природі речей.

- **Анаксимандр** (учень Фалеса) – «архе» само по собі ні на що не схоже; це – _____ – невизначене та безмежне(те, що здатне породити все, не може бути чимось із того, що воно породжує);

• _____ – синтезував ідеї своїх вчителів: початок буття має бути досить невизначений, але доступний для сприйняття, реальний, необхідний для життя, рухливий. Це – _____ – початок всього.

- **Піфагор** (VI ст. до н.е.)

1) «все подібне до _____». Відмінності між речами не якісні, а _____, і все можна виміряти _____.

2) зафіксував загальний закон розвитку _____: воно рухається від наочного, якісного – до абстрактно-кількісного;

3) вираховував числове співвідношення музичних тонів (поклав в основу співвідношення _____);

4) ввів у обіг такі поняття як:

~ « _____ » (впорядкований всесвіт);

~ « _____ » (єдність протилежного);

~ «філософія».

- _____ (VI-V ст. до н.е.) -використав ідеї своїх попередників для побудови цілісної філософської концепції:

1) світ слід розуміти, як потік, що весь час _____;

2) у течії перебувають 4 стихії: _____;

вони переходять одна в одну не хаотично, а мірами;

3) світовий коловорот здійснюється через _____ від протилежного до протилежного;

4) енергію усього руху надає _____;

5) світовий рух підпорядкований « _____ » - єдиному світовому закону («єдиний порядок»)

=> згодом це отримало назву _____.

2 період

У період високої класики об'єктом осмислення стають усі _____.

- **Софісти** – _____.

Вони першими спрямували пізнання у напрямку людини і реалій її життя. Почали вчити _____, мистецтву аргументації та доведенню виправданості власної позиції за будь – яких реальних обставин. Їх більше цікавило це, а не _____, тому вони практикували свідоме _____.

Протагор: «Людина – _____ всіх речей».

● **Сократ** (V – IV ст. до н. е):

- 1) людина повинна ґрунтувати свою поведінку на надійних _____;
- 2) мінливі уявлення нашої душі не можуть бути підставою для виправданого життєвого вибору та поведінки людини;
- 3) справжні знання слід шукати _____
(«Пізнай _____»), бо безсмертна душа людини, пройшовши повне коло космічних перетворень потенційно знає усе ;
~ вів «_____ бесіди» - ситуація суперечності із самим собою («Я знаю, _____»).

● **Платон** (V – IV ст. до н. е) – кращий учень _____.

- 1) вимогам Сократа щодо справжніх знань можуть відповідати лише **ідеї** – _____;
- 2) речі течуть і змінюються, але світ _____, тому в речах є і змінне і незмінне;
- 3) в основі речей – _____ сутності, вони не підлягають чуттєвому впливу (їх досягаємо _____); ідеї постають як умови переходу від сприйняття речей до їх осмислення:
~ ідеї існують як вихідні взірці для _____ – деїурга – творця та оздоблювача світу; він керується _____ – взірцями;
~ у пізнанні дійсності людина повинна поступово сходити від часткових ідей до більш загальних поки не підніметься до «**ідеї усіх ідей**» - **це ідея** _____, повного, досконалого завершеного буття. Вона складається з ідей _____, **Істини** і _____.

● **Арістотель** (IV ст. до н. е.) «Платон мені друг, але _____ дорожча».

- 1) за своєю будовою речі складаються з _____; буття конкретних речей зумовлене дією чотирьох причин: матеріальної, формальної, дійової (з'єднує форму та матерію) і фінальної (цільова причина);
- 2) створив науку про закони та форми правильного мислення – _____. В основі логіки – вчення про три форми (поняття, судження, умови від та про три закони мислення (закон тотожності предмета думки, неприпущення суперечності та виключеного третього);
- 3) розробив етику, _____ (вчення про форми і різновиди держави), _____ (дослідження мистецтва та причини його впливів на людину); вчення про _____ (структура психічних процесів та явищ).

3 період

– орієнтовано на _____ в умовах поступового руйнування класичного античного полісу.

Причини:

- Олександр Македонський завоював більшість грецьких полісів та приєднав до них колосальні території за межами Греції; створив _____;
- відбулося взаємопроникнення елементів класичної грецької та східно – деспотичної типів цивілізації. Їх синтез отримав назву _____.

Найавторитетніші школи елінізму

● **Епікурейство** (з IV ст. до н. е.) – заснував _____, продовжив римлянин Тит Лукрецій Кар.

- Епікур ставив собі завдання – _____, для цього доводив невмирущість _____, а значить – _____ людини; відсутність фатуму та необхідності у космосі, можливість _____.

різних пояснень тих самих явищ через відсутність тісного зв'язку думки з фактами та відчуттями.

- запобігати стражданням та зберігати душевну рівновагу.

(«Смерті не існує, тому що, _____»).

● **Скептицизм** («_____») – заснував _____
(V ст. до н. е.) :

▪ звернув увагу на те, що всі філософи запевняли в істинності своїх теорій, але висунули _____ ідеї ,

▪ неможливість створення _____ філософії,

▪ В основі суджень – три знамениті питання.

1) _____? – Не більше такими ніж будь – якими іншими.

2) _____? – Краще утримуватись від суджень.

3) _____? – Зберігати самовладання.

● **Стоїцизм** – заснував _____ (IV – III ст. до н. е.); послідовники – Сенека, Епіктет, Марк Аврелій.

~ Вважали, що весь світ пронизаний єдиним потоком _____
(дихання), що несе всьому _____ і _____. Тому людині не варто впадати у відчай, адже змінити долю неможливо.

● **Неоплатонізм** - основні творці: _____, _____;
(довів до ретельних деталізацій і логічної стрункості провідні думки _____).

~ усе суще являє собою результат виливання (_____) єдиного, яке тотожне _____;

~ першим продуктом єдиного постає Світовий _____ (Дух), він виливається у світову Душу – душа оживляє усе суще.

Висновки:

1) Філософія стародавнього сходу являє собою

_____;

2) Антична філософія - це

_____.

Питання для самоперевірки:

- 1) В чому полягають особливості східного та західного типів філософії?
- 2) Назвіть канонічні джерела східних філософій? Охарактеризуйте їх.
- 3) Який зміст мають вчення, які проповідують духовні рухи давньої Індії?
- 4) Які ідеї покладені в основу буддизму?
- 5) Охарактеризуйте ідеї філософських шкіл давньої Індії.

- 6) В чому сутність конфуціанства?
- 7) Що означають поняття «дао», «де» у вченні Лао-Цзи?
- 8) В чому особливість натурфілософського етапу доби античності?
- 9) Якими вченнями представлена висока класика у давньогрецькій філософії?
- 10) Дайте характеристику пізньої античності.

Тема 3. ФІЛОСОФІЯ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

План.

1. Загальна характеристика філософії Середньовіччя, основні етапи її розвитку.
2. Основні напрями середньовічної філософії (номіналізм та реалізм).
3. Загальна характеристика та світоглядні основи епохи Відродження.
4. Діалектика епохи Відродження.
5. Натурфілософія епохи Відродження.
6. Реформація, її ідеї.

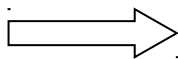
Література (Епоха Середньовіччя) : 1 – с.89-101; 2- с.42-51; 3 – с.73-90; 5 – с.50-57; 8 – с.113-124.

Література (Епоха Відродження): 1 – с.102-113; 2 – с.52-61; 3 – с.101-107; 5 – с.58-63; 8 – с.125-138.

Питання 1/2.

Основною причиною радикальних змін, що відбулися в світогляді під час переходу від античності до європейського Середньовіччя, було руйнування _____ (основні форми громадського та державного життя) як реального ґрунту всієї античної цивілізації, а разом із ним – руйнування і всього укладу життя.

Римська імперія ввела до свого складу величезну територію з різноманітними етносами, культурами, віруваннями, підпорядкувавши все єдиному центрові. Величезна державна машина імперії, яка майже весь час перебувала у воєнному стані, перемішувала та перемелювала і людей, і культури, і релігії, зробивши окрему людину безпорадною і беззахисною.

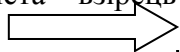


Зневірившись у всьому матеріальному, люди спрямували свої погляди та надії до _____. (В Римській імперії були поширені містицизм, культу різних богів).



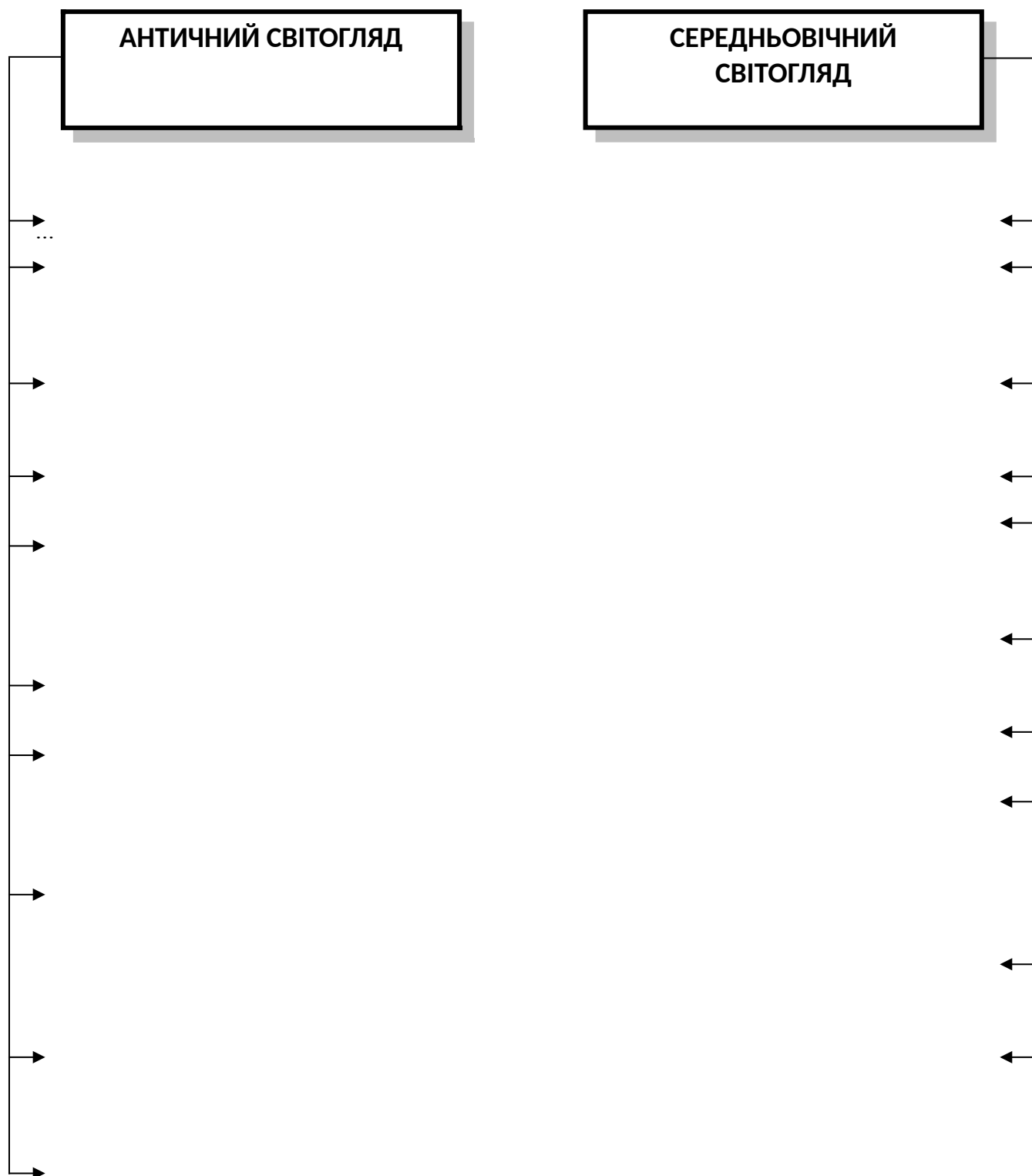
Поява **християнства** добре вписувалась у загальний духовний настрій епохи, а тому воно досить швидко поширилося в імперії. Християнство не просто визнало автономію людського духу, а дало їм свої **пояснення**:

_____. Шлях Христа – взірць для християн.



Вся епоха Середньовіччя жила в умовах домінування ____..._____
релігії в усіх сферах суспільного життя.

► Світоглядні орієнтири під час переходу від античності до Середньовіччя змінюються на протилежні.



ЕТАПИ

За часовими межами епоха Середньовіччя охоплює період від падіння _____ (іноді від заснування Константинополя), тобто з IV—V ст., до відкриття _____ (або до падіння Константинополя), тобто до XV—XVI ст.

- 1 етап – _____ (II – IX ст.)
- 2 етап – _____ (X – XVI ст.)

Духовні зміни випереджали соціальні.

Питання №3

► Вихідне джерело середньовічного світобачення – _____ (Старий і Новий заповіти).

Вважали, що потребує роз'яснення, тлумачення тощо.

- Першими це робили _____ (учні Христа).
- Розгалужено та деталізовано здійснили це історичне завдання представники християнської патристики – яких називали _____ (лат. “pater” - батько).

• в II – IV ст. – мала характер _____ (давньогр. – захист): звертались до римських імператорів або широкого загалу на захист християн. (у посланнях – розуміння сутності Бога, характеру та змісту божественного творіння, природа та сутність віри, співвідношення віри і добра);

• рання патристика (апологетика), мала 2 напрями в питанні ставлення до попередньої (язичницької) мудрості:

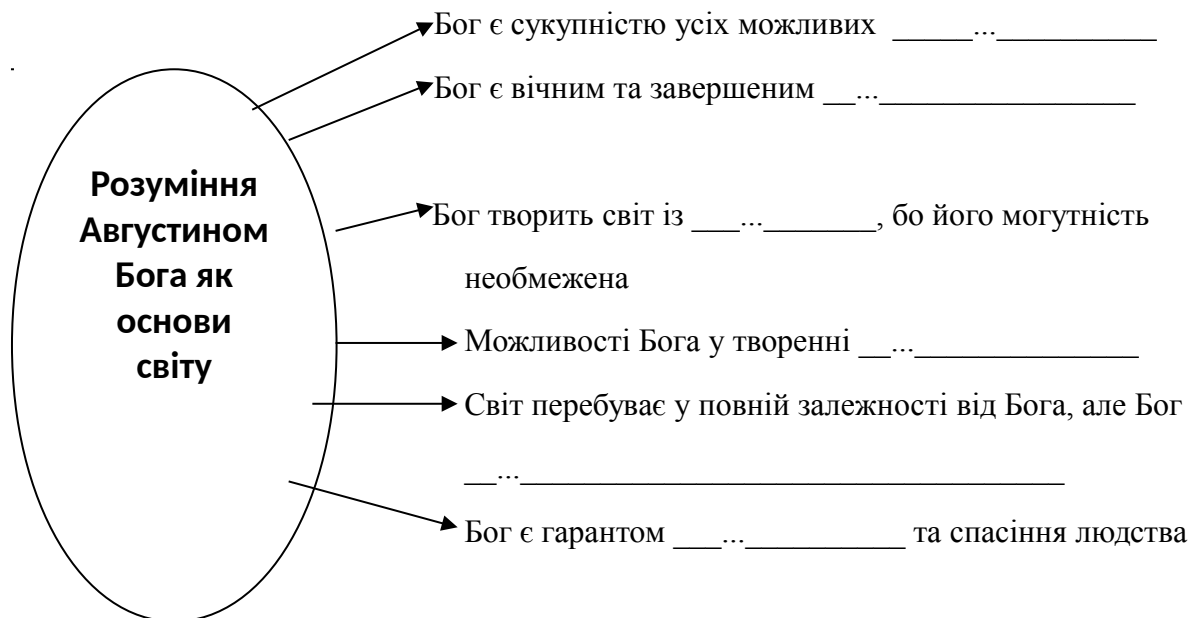
1) _____ (Юстин Мученик, Афінагор, Климент Олександрійський, Ориген);

2) _____ (Татіан, Арнобія, Тертуліан).

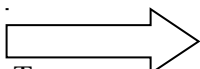
Вважали, що грецькі філософи прямували шляхом істини, але не могли досягнути її тому, що вона ще _____.

Наполягали на рішучому відкиданні античної мудрості як такої, що в порівнянні з божественним об'явленням постає як безумство.

► Найбільш завершеного вигляду ідеям патристики надав представник західної патристики – Аврелій Августин – _____, єпископ Гіппонійський (північ Африки) (354 – 430 рр.)



- його думки про людину:
 - основне – наявність “_____ людини” (або душі), до якої входять *пам’ять, воля та розуміння*.
(воля спрямовується вірою: “Вірю для того, щоб _____.”)
 - маючи подвійну природу людина перебуває у _____ світу; перед нею вибір між рухом до гори, до Бога і до чуттєвості, до нічого. Людина обрала _____ і їй потрібна божественна підтримка – _____.

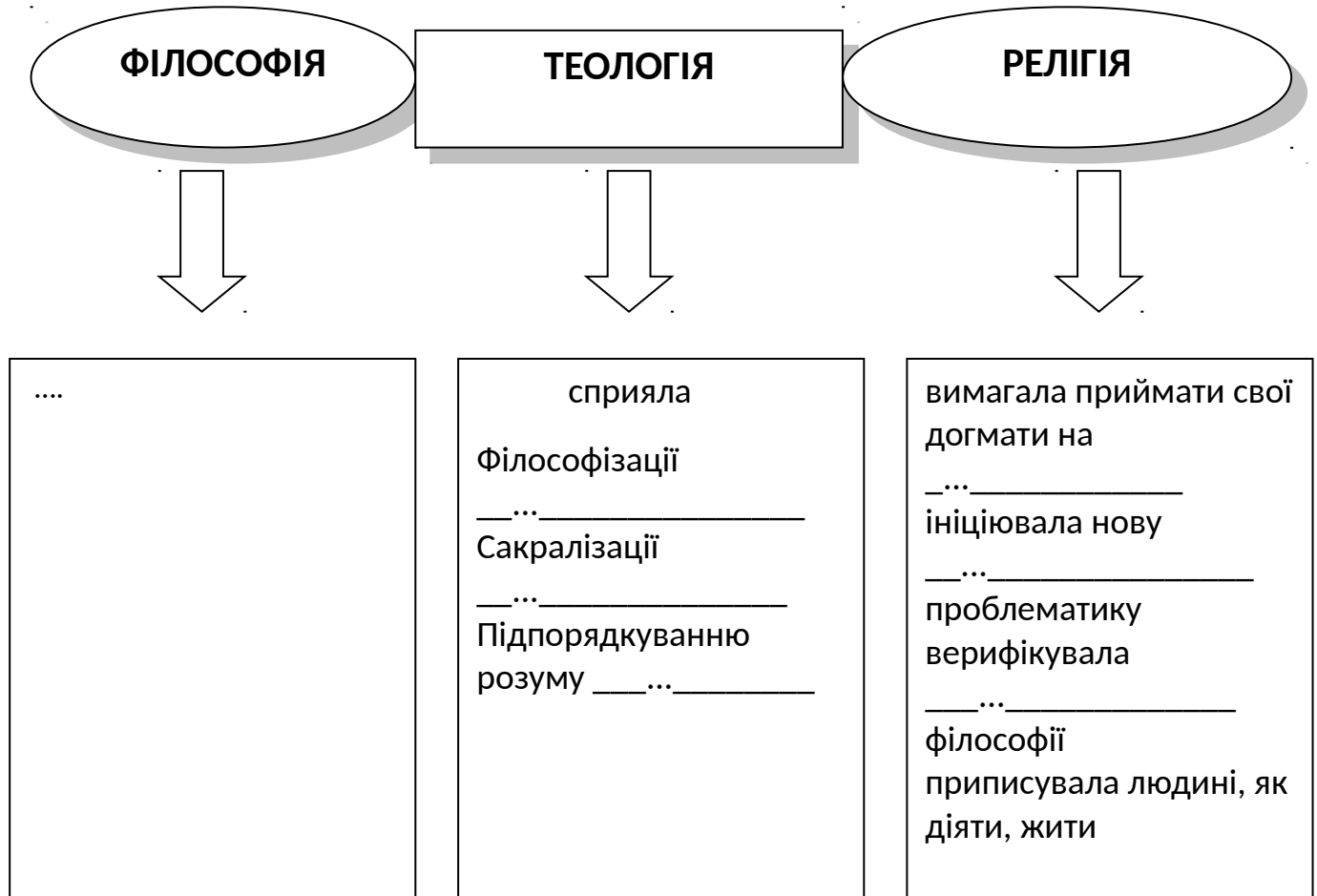


Таким чином, Християнська патристика докладно розробила ідейні (а не догматичні) засади нового, християнського світобачення.

Звідси виникає питання про місце філософії у духовному житті середньовіччя. Тому між філософією і релігією утворюється проміжна сфера – _____ – ідейна частина релігії, що покликана узгоджувати між собою усі основні релігійні догмати.

(“Філософія стає служницею теології.” – Климент Олександрійський)

ФІЛОСОФІЯ, ТЕОЛОГІЯ ТА РЕЛІГІЯ В СЕРЕДНІ ВІКИ

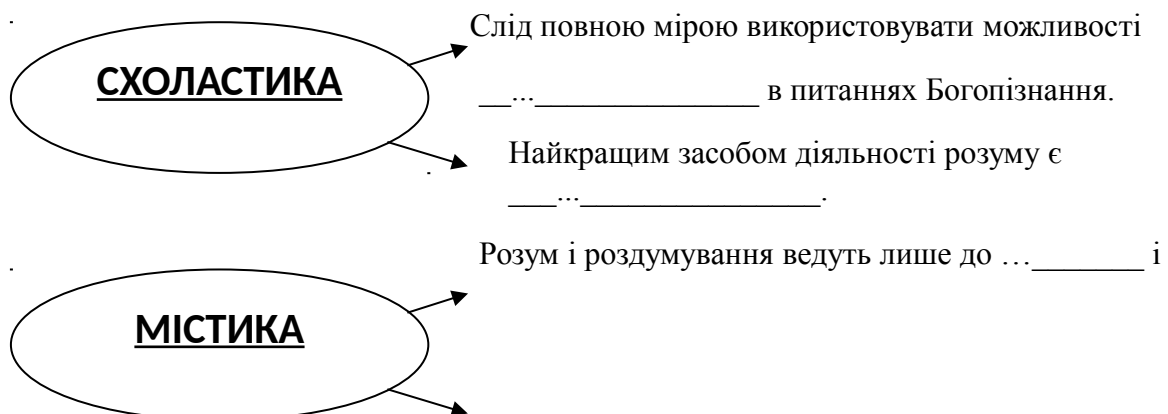


ПЕРЕДУМОВИ

Основи середньовічного суспільства остаточно сформувалися в Європі в IX – X ст. Склалася система особистих суспільних залежностей (васалітет). Християнська релігія пронизувала собою та регламентувала всі сфери і сторони людського життя. Формуються основні напрями середньовічного філософствування – і

Спільне – авторитет

Відмінне – різне ставлення до можливостей людського розуму в питаннях



відходу від шляху віри.

Шлях до Бога лежить через _____,
_____ до
Бога та _____.

СХОЛАСТИКА

РАННЄ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

► І.С.Еріугена (раннє середньовіччя) у творі “Про поділ природи” вперше накреслив _____, де існувала струнка система ієрархічних зв’язків, зумовлених дією єдиного божественного начала. Він стверджував, що справжні знання збігаються з _____, а філософія – з _____.

► Ансельм Кентерберійський (Схоласт) увів в інтелектуальний обіг _____: якщо Бог є суцільна досконалість, то він не може не існувати, адже його неіснування було б недоліком буття, а тому – недосконалістю.

ЗРІЛЕ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ (XII – XIII ст.)

► Дискусії між “_____” і “_____” про природу загальних понять.

“Реалісти” вважали, що єдина справжня основа буття речей – це _____, які постають взірцями при творенні світу, вони і є реальність. (Ансельм Кентерберійський)

“Номіналісти” припускали, що загальні ідеї – це лише _____ (“номіна”), якими людина позначає спільне в речах, а реальністю слід вважати _____ речі, оскільки саме вони постають результатом божественного творіння світу => поза людським пізнанням загальних речей не існує. (Росцелін, П’єр Абеляр).

► Поширення “теорії подвійної істини” – стверджувала, що філософія (і наука) мають право на _____ щодо богослів’я розвиток.

Тома Аквінський – засновник *томізму* – одного з найвпливовіших напрямів християнської філософії. Докладно вивчивши філософію _____, прийшов до висновку про спорідненість стилю мислення _____ з теологічними підходами до розв’язання тогочасних проблем у межах схоластики.

Його теорію характеризують, як “_____”.

→	Існують істини які можна досягнути природним ____ (царина науки та філософії)
→	Існують істини, які ____ людські можливості (вони даються лише в ____ і торкаються питань створення світу, спасіння і безсмертя душі);
→	Існують істини, що їх можна розуміти як і з допомогою _____, так і з допомогою _____ (тут філософія і теологія повинні _____, але філософія повинна узгоджуватись з _____.)

{Учення Т. Аквінського в 1879 р. проголошено _____ католицької церкви під назвою "_____".}

МІСТИКА

• Франциск Азиський (XII – XIII ст.), Бернар Клервоський (XI – XII ст.), Джованні Бонавентура (XII ст.), твір “Путівник душі до Бога” – окреслив струнку для свого часу класифікацію пізнавальних здібностей людини: _____, розсудок, _____, розумове споглядання, розрізнення _____.

• Мейстер Екхарт (XII – XIV ст.), Йоганн Таулер (XIV ст.), Йоганн Рейсбрук (XIII – XIV ст.) – наголошували на значенні людської _____ в питаннях вибору життєвого шляху та прилучення до божественної благодаті.

Питання №4

Передумови переходу:

- Зростання значення та авторитету _____;
- Збільшення їх питомої ваги та значення як в економіці, так і в духовному житті суспільства;
- Мореплавство; _____ відкриття;
- Посилювалася критика _____ догматики, особливо в аспекті її розходження з реальною практикою суспільства.

– Особливо це проявилось в _____ XIV - XV ст., де й виникло явище Відродження.

– Відродження несе в собі **рис** як Середньовіччя, так і _____ часу:

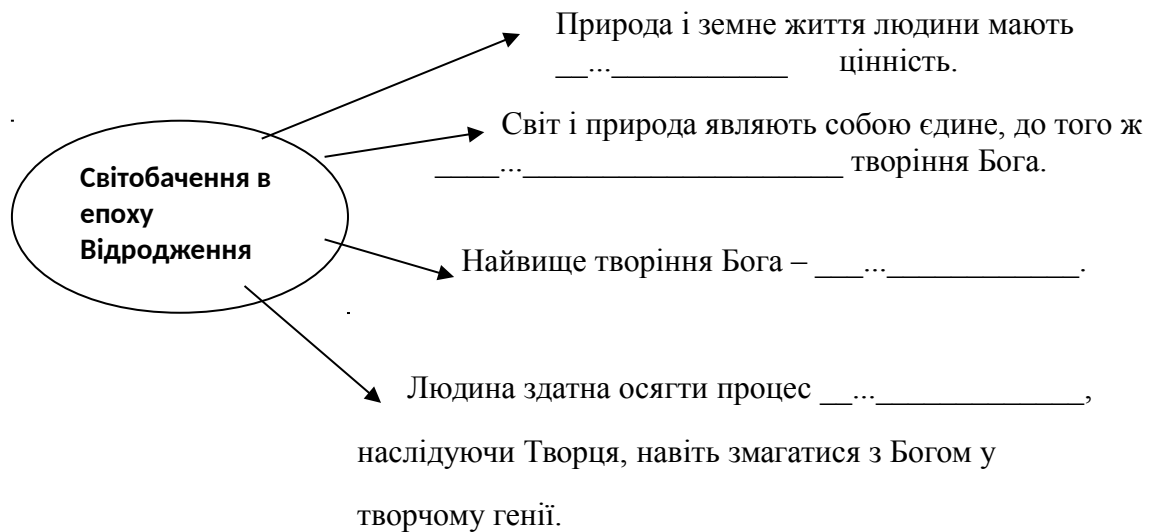
- Не відкидає вихідних положень християнського світобачення, а лише змінює в ньому _____;
- Тут розвиваються деякі явища суспільного життя, які розгорнулися в наступну історичну епоху.

– **Характерне масове захоплення _____ культурою і літературою.**

→ Що відроджували?

Античну культуру, але ще більше

_____.



Питання №5

Три періоди у філософії Відродження

- ❖ Гуманістичний (_____): середина XIV – середина XV ст.;
- ❖ _____ (онтологічний та пантеїстичний): середина XV – перша третина XVI ст.;
- ❖ _____: друга половина XVI – початок XVII ст.

1 період: Гуманістична антропологія була спрямована на:

- Обґрунтування особливого, центрального місця _____ в ієрархії світових сутностей;
- Піднесення _____ людини;
- _____ її в чомусь до Бога;
- Виправдовували _____ природу людини, дбали про _____ людських якостей і характеристик.

Данте Аліґ'єрі (1265 – 1321) - поет і мислитель Італії:

~ обґрунтування цінності і значущості _____ людини;

- ~ корінь людського буття – у _____ волі, яку можна реалізувати через _____ діяння;
- ~ перед людиною постає два види життєвого блаженства: блаженство у цьому житті і блаженство у _____ бутті;
- ~ два шляхи, що ведуть до блаженств:
 - 1) шлях _____ надбань, на якому людина спирається на свої _____ можливості;
 - 2) духовний шлях, на якому людину наставляє _____.
- ~ людські зусилля можуть привести до гармонії її якостей і до наближення людини до _____. (Бог є уособленням _____ і абсолютної _____).

Франческо Петрарка (1304 - 1374):

- ~ постає проти _____ освіченості
 → виставляє на перший план комплекс учень і роздумів про людину;
- ~ хоча першим предметом міркування є _____, головне для людини – уславити себе _____ вчинками.

2 період

Канонізованому Середньовіччю Аристотелеві мислителі Відродження протиставляли _____ - в працях і інтерпретаціях неоплатоніків. Філософія Платона була різнобарвною, афористичнішою, літературно жвавішою (діалоги) й художнішою. Отже, прийнятнішим для епохи був _____.

Микола Кузанський (1401 - 1464),

(син селянина з м. Куза біля Трира.)

- ~ вважав Бога _____, але розрізняв Бога в його виявленнях і _____;
- ~ _____ – як божественна книга, що розкриває Бога людині;
- ~ сутність Бога можна досягнути через _____;
- ~ оскільки сутність Бога _____, то творіння світу відбувається вічно
 → _____ не може бути центром світобудови;
- ~ в людині природні можливості зведені до _____;
- ~ якби людина могла подолати свої _____, вона могла б порівнятися з Богом;
- ~ людський розум складається з _____, уяви, _____, мислення.

Марсіліо Фічіно (1433 - 1499): _____ (вважають справжнім зачинателем _____)

- ~ світ є _____ форм буття;
- ~ Бог як буття пронизує усю _____; ієрархією, вбирає у себе все („не Бог у речах, а все у _____”);
- ~ у центрі світової динаміки перебуває _____, вона є внутрішнім зв'язком світу;
- ~ душа постає у єдності єдиного і множинного;
- ~ життя пронизує увесь _____, влаштовує його гармонію;
- ~ все у світі відчуває взаємний _____;
- ~ _____ – найбільша сила світу.

- Людина здатна до дій, що можуть прирівнювати її до _____.

- Усі релігії є лише проявом „...”, вони частково виражають одну..., відрізняючись мірою її розуміння.

Піко делла Мірандола (1463 – 1494) – ушлявлений ученъ... .

~ людська сутність – це ... (або до досконалості, або до ...);

~ людині досконалість не надана, але вона може її ...;

~ вважав за можливе виокремити з усіх поглядів, ідей, теорій єдину..., що значною мірою піднесе могутність людського розуму.

3 період

Натурфілософія – філософствування, спрямоване на

Леонардо да Вінчі (1452 – 1519) - універсальний митець: архітектор, ..., меліоратор, ..., механік, інженер, живописець,

~ ... є витвором Бога, як великого майстра та ...;

~ завдання людини полягає у ...;

~ основа пізнання – ..., а початок – ..., серед яких першим є ...;

~ на базі досвіду розгортаються міркування, які можна перевірити

...;

~ найбільшу достовірність знанню надає

Микола Копернік (1473 - 1543)

~ твір „Про колообіг небесних сфер ” –

→ Світ ... є першим об’єктом пізнання, тому слід займатися не схоластичними суперечностями, а пізнанням світу.

Еразм Роттердамський (1469 – 1543)

~ в Ісусі Христі підкреслював його ... природу і вважав, що треба дотримуватись не канонів чи догм релігії, а справжньої „...” .

→ На першому плані – ..., розв’язання проблем земного життя;

~ подвиг Христа виправдовує цінність та благо природи →

→ природа – ..., а не мачуха для людини; через споглядання людина осягає ... Творця;

~ треба любити людину.

Ніколо Мак’явеллі (1469 - 1527) - з одного боку – теоретик політичного ..., з другого – фундатор революційної

~ християнські норми добрі, але ...;

~ реальним умовам можна протиставити ..., могутність, ...;

~ треба вміти бути ...;

~ головне – _____ (якщо вона спрямована на загальне благо, та всі засоби для її здійснення справедливі).

Ідеї пізнього Відродження

У XVI ст. – починають проявлятися ознаки _____:
~ гуманізм більше пов'язаний з _____;
_____;
~ посилюється тенденція розглядати людину, як органічну частину _____, а не _____ вимірювати людиною;
~ мотив _____ долі людини і неможливості для неї переламати хід власного життя.

Мішель Монтьєн (1533 - 1592) - твори - „Досвід”; у центрі звичайна

_____.
~ Бог проявляє себе як _____, що панує у природі; може існувати багато світів; кожна людина є представником _____;
~ всі релігії мають принципову єдність і базуються на _____;
~ звичаї необхідні для регулювання і закріплення _____;
~ шлях до пізнання лежить через _____;
~ у самоаналізі і пізнанні ми повинні покладатися на _____ і піддавати все _____;
~ _____ не дає надійних знань і не може зробити людину кращою.

Джордано Бруно (1548 - 1600) - зірка першої величини пізнього Відродження.

– Вихідна категорія міркувань – **Єдине** _____, котре _____;
_____;
~ єдине є незмінним і _____, єдністю максимуму і мінімуму, збігом усіх протилежностей;
~ матерією Всесвіту є _____, яке є єдністю можливості і дійсності, суцільною актуальністю;
~ у згорнутому вигляді матерія постає як _____;
~ розгорнута матерія втілюється у мінімумі – _____, що має потенції максимуму;
~ активність матерії спричиняється світовою душею – загальною формою, яка містить у собі _____ і загальну _____;
~ світова душа все пронизує і _____, стаючи _____ життя; останнє знаходить свій прояв у формах рослин, тварин розумних істот;
~ умовою існування Всесвіту є нескінченна _____, тому всесвіт не має _____ й однорідний за складом і будовою. А оскільки душа, рух, відчуття притаманні всьому Всесвіту, то зірки в космосі можуть бути сонцями з планетами, на яких можуть жити _____.

- Погляди Бруно на пізнання:

- пізнання починається з _____, що дають нам речі та образи;
- образи попередньо впорядковує _____, а розсудок виводить із них загальні;
- інтелект, подальша сходи́на, переводить знання в ранг _____;

- розум знаменує охоплення вихідної єдності буття, тобто споглядання
_____ (інтелектуальна інтуїція)

Галілео Галілей (1564 - 1642) - „Я радше прагну знайти одну істину,
хоча б і не в значних речах, ніж довго
сперечатися про найбільші питання, не
досягаючи ніякої _____”

~ природа – це

_____;

~ первинні - якості пов'язані з геометрично-математичними вимірами речей, а вторинні
– з _____.

ВИСНОВКИ:

Філософія Середньовіччя була

_____.

Висновки:

Перегляд провідних філософських ідей доби Відродження дає можливість

_____.

Питання для самоперевірки

- 1) В чому відмінності античної та середньовічної філософії?
- 2) На які етапи поділяється середньовічна філософія?
- 3) Що означають поняття «апологетика», «патристика», «схоластика», «містика», «реалізм», «номіналізм»?
- 4) Хто були першими патристами? В чому сутність вчення патристів?
- 5) Охарактеризуйте схоластичні ідеї середньовіччя?
- 6) В чому відмінності між схоластикою і містикою?
- 7) В чому сутність вчення Томи Аквінського?
- 8) Що означає поняття «Відродження»?
- 9) Які характерні риси духовного життя цієї доби?
- 10) На які періоди поділяють добу Відродження?
- 11) З іменами яких мислителів пов'язаний I період Ренесансу?
- 12) Охарактеризуйте платонічний етап філософії Відродження?
- 13) Які основні акценти ставить натуралістичний період філософії Ренесансу?
- 14) Що означають поняття «ренесанс», «гуманізм», «платонізм», «натурфілософія» в змісті доби Відродження?
- 15) З якої події починається доба Відродження?

Тема 4-5. Філософія Нового часу та філософія Просвітництва

План

1. Історичні передумови появи філософії Нового часу та її загальна спрямованість.
2. Характеристика вчення відомих філософів цієї епохи.
3. Філософія Просвітництва та метафізичний матеріалізм.
4. Французький матеріалізм XVIII ст.

Література: 1 – с.114-1343; 2 – с.62-74; 3- с.110-133; 5 – с.64-86; 8 –с.139-152.

Питання №1.

В епоху Нового часу сформувалися такі засади та елементи європейського цивілізованого життя, які діють і по-сьогодні, а деякі з них – майже без змін. Йдеться перш за все про формування основ _____ суспільства.

За часом ця епоха охоплює період із _____ по кінець _____ ст. Проте філософія цього періоду завершується _____ XIX ст., що свідчить про творчий характер людського мислення.

За соціальним змістом це був період формування і утвердження в Європі _____ суспільних відносин:

- буржуа – _____;
- “буржуазний індивідуалізм”;
- _____ знання;
- “_____ світогляд”;



- світ тепер розглядається людиною як _____, на який спрямовується людська активність, а сама людина – як _____, тобто вихідний пункт активності;
- світ постає в якості надскладного _____, типовим взірцем якого був механічний годинник;
- людина повинна пізнати цей механізм та опанувати його. “Знання є _____” стає показовим для епохи;
- природа тепер поділяється на живу і неживу, але і та, і інша є лише _____.

Відбуваються відчутні **зміни і у розвитку філософії:**

- 1) філософія починає розвиватися у діалозі з _____, які активно формуються та розвиваються в цю епоху. У зв’язку з цим чільне місце у філософських пошуках знаходить розроблення правильного методу досягнення істини;
- 2) філософія Нового часу зазнає суттєвих _____ (розподілів): виникають національні та регіональні філософії, які тепер пишуться не єдиною церковною мовою, а національними мовами; формуються деякі нові філософські дисципліни – _____, _____ історія філософії, _____ та ін.;
- 3) розгалуження філософського знання логічно вимагає нового рівня його _____ – утворюються, так звані, “філософські системи”, досить типові для даної епохи.

Питання №2

Ф. Бекон (1561 – 1626) – перший філософ Нового часу, англійський

дипломат і політичний діяч.

- твори “Новий _____” та “Нова _____” – передбачив велику роль науки в подальшому розвитку суспільства.



➤ основним завданням філософії вважав _____,

який підніс би ефективність науки на новий рівень;

➤ розрізняв “плодоносне” та “світлоносне” пізнання; “плодоносне” – приносить _____; “світлоносне” – збільшує можливості _____;

➤ пізнавальна програма включала в себе _____ та _____ частини;

➤ вважав, що формуванню істинного знання заважають так звані “_____”, що нагромаджені в історії пізнання:

- “ідоли _____” – це загальні помилки, яких людина допускається в пізнавальному процесі; вони зумовлені обмеженістю і недосконалістю людських органів чуття;
- “ідоли _____” – це помилки, які ми робимо, виходячи з нашого рівня освіти, виховання, оточення;
- ідоли _____ – це омані, пов’язані з людським спілкуванням, неправильним використанням мови, некритичним ставленням до інформації (наприклад, неправильно називаються речі, явища);
- “ідоли _____” – це орієнтація на авторитети, хибні вчення, які своєю зовнішньою досконалістю вводять нас в оману.

➤ обстоював _____ шлях пізнання в науці, закликав спиратися на факти, на експеримент; був одним із засновників _____ методу пізнання (від спостереження одиничних явищ відбувається перехід до формулювання загальних ідей і законів);

➤ підкреслював, що розум людини повинен органічно поєднувати _____ та раціональні підходи в поясненні світу.

Р. Декарт (1596 – 1650) - раціоналіст –

|| У пізнанні слід покладатися на _____.
“Пізнання речей залежить від _____”

➤ 4 правила методу, що сприяють правильній роботі інтелекту:

1) за істину можна приймати тільки те, що ясне, виразне, самоочевидне для розуму;

2) _____;
_____;

3) скеровує на осмислення складного через _____;

4) передбачає повний перелік усіх можливих варіантів, фактів _____;
_____.

➤ оскільки пізнання залежить виключно від діяльності розуму, то ми повинні від початку припустити наявність в розумі певних ідей:

1) _____ (ідеї Бога, буття числа, протяжності тощо)

2) тих, що виникають з _____ досвіду;

3) тих, що їх _____ сама людина.



перейти від стихійного здобування знань до їх свідомого продукування.

(!) “Мислю, отже ____”

➤ метод – _____ (виведення часткових ідей із вихідних ідей розуму);

➤ **Суть онтології Декарта:**

- єдине, що може бути надійним джерелом “природного світла”, є _____;
- Бог – основа _____ і _____;
- світ складається з двох окремих субстанцій: _____ і _____;
- першоосновою матеріальної субстанції є _____;
- протяжність _____, необмежений і Всесвіт;
- матеріальна субстанція єдина і всюди одна й та сама, _____;
- головним атрибутом духовної субстанції є _____;
- взаємодія між субстанціями в світі зумовлена посередництвом _____.

➤ _____ людина у тілесному, матеріальному плані є природною машиною, тому всі її дії підпадають під закон _____.

➤ _____ розум виводить за межі _____ ходу подій.

Джон Локк (1632 – 1704) – емпірист, засновник розвиненої теорії пізнання:

➤ заперечив існування “_____ ідей”, так як від народження мозок людини “tabula rasa” – _____, тобто в ньому немає нічого, окрім простої здатності бути органом пізнання і мислення;

➤ вважав, що існує два джерела знань: _____, які дають нам прості ідеї (біле, овальне, солодке), і _____ – діяльність розуму, спрямована на зіставлення й узагальнення простих ідей та утворення їх на основі “складних ідей”.

Дж. Берклі (1685 – 1753)

➤ стверджував, що лише _____ можуть незаперечно засвідчувати факт існування будь-чого “Бути → значить _____”

Д. Юм (1711 – 1776) – скептик;

➤ спрямував свої міркування на підвалини людського знання і вважав, що вони існують у двох формах:

- формі _____ і виразного знання;
- формі непевного, _____ знання.

➤ Між наданим чуттям та ідеями нашого розуму не існує _____ зв’язку.

Питання №3

Б. Спіноза (1632 – 1677) – фундаментом систематизованих знань вважав вчення про загальні засади світу, тобто про _____ (від лат. «стояти під...», «бути в основі...»)

➤ субстанція єдина і всеохоплююча, включає в свій зміст _____;

➤ мислення і протяжність постають не окремими субстанціями, а _____ (найпершими невід’ємними якостями) єдиної субстанції;

- у світобудові Бог і природа є те ж саме, тобто субстанція водночас є _____;
- в світі порядок ідей і порядок речей принципово _____;
- всі речі та явища – лише різні міри поєднання модусами – мислення і _____;
- людина найбільш яскраве та виразне поєднання модусу-_____ та модусу-_____.

Г. Лейбніц (1646 – 1716)

- багатогранність, рухливість і неповторність слід вважати характеристиками субстанції;
- принцип “_____ *відмінностей*”: у світі немає жодної речі, яка була б _____ іншій;
- між монадами немає порожнечі і вони пов’язані між собою таким чином, що _____; вони активні: породжують _____ і духовний рух;
- світ має всю повноту можливих рухів, характеризується принципом повноти і всезагальної досконалості
“_____”

Антропологічні ідеї

Блез Паскаль (1623 – 1662)

- Праця “Думки”
- людина – це “_____”, але вона перевершує природу тим, що може всю її осмислити й пізнати;
- єдиною життєвою опорою для людини може бути _____.

Т. Гоббс приділяв увагу дослідженню людини:

- людина за своєю природою _____; егоїзм породжує _____, людьми опановує страх і вони укладають суспільну угоду для своєї ж користі.



- концепція _____ передбачала, що свою особисту угоду люди передають державі і, поступаючись свободою, вводять своє життя у впорядковане русло.
- функції держави полягають у тому, щоб дотримуватись “_____ законів”: сприяти _____ суспільства, оберігати _____ власність, забезпечувати всім _____ права, сприяти _____ членів держави;
 - краща держава – _____;
 - принцип прав громадян – “дозволено все, що не _____”.

Питання №4

_____ ст. в історії Європи називають “віком _____”
 Для цього періоду характерна впевненість у величчї _____.
 Вся історія людства – це “_____ історія”. Уся майбутня історія повинна бути розбудована на засадах _____.
 Гармонійність, злагода у природі, продовженням якої є людина, повинні існувати також в суспільстві. Запорукою тому може бути поширення _____, _____, а найціннішими знаннями слід вважати знання _____ доброчесностей.

Ш.Л. Монтеск'є (1689 – 1755)

- виступаючи прибічником “... права”, вважав, що кожний народ живе в особливих природних умовах, тому потребує особливої форми ...: аристократії, ..., деспотії або



- Наприклад, він вважав, що на бідних за врожайністю землях деспотія не мала б успіху, тут як засіб можлива лише
- виступав за принцип розподілу влади – на

Ж.-Ж. Руссо (1712 – 1778)

- природним станом людини є об'єднання людей у ... спільноти;
- рівноправ'я порушила ... , яка розшарувала суспільство на ... і ...;
- нерівність людей треба усунути розумно: ...

Ф. Вольтер (1694 – 1778)

- противник егалітаризму (...);
- на чолі держави повинен стояти ..., який керує у межах ... монархії;
- царство розуму або свободи запанує лише тоді, коли в суспільстві діятимуть “...” закони, гарантом яких є ...;
- раціонально побудоване суспільство дає людині ..., передбачає єдність “я” і суспільного

Д. Дідро (1713 – 1784)

- надія на освіченого “...”;
 - критика ... правління;
 - за ... монархію;
 - прихильник теорії “...”
- 
- висловив думки про ... форму правління;
 - заперечував вимоги ... щодо керування державою і втручання її у політику;
 - пропонував ліквідацію ... привілеїв;
 - свідомість своїм походженням зобов'язана не Богові, а ... людини;
 - питання пізнання вирішував з позиції

П.А. Гольбах (1723 – 1789):

- вірив у здатність людського ... пізнавати ...;
 - вважав перевагу діяльності ... осіб у творенні історії;
 - віра в ... допомагає людям позбутися тривоги перед неминучою фатальністю, яка діє у світі
- 
- свобода – ...;
 - відводив велику роль ... у вихованні людей.

К.А. Гельвецій

- прагнення до _____ життям зумовлює вчинки людей і виступає своєрідною _____ розвитку суспільства;
- пристрасті індивіда залежать як від природи, так і від _____;
- процес формування пристрастей зумовлює _____;
- індивідуальні особливості, нерівність розумових здібностей виводив із _____, з _____, з _____.

Висновки:

1. Філософія Нового часу, розвиваючись у діалозі _____

2. Ця філософія досягла нового рівня у _____

3. Філософія Нового часу вибрала в коло своїх проблем _____

4. У філософії Просвітництва _____

Питання для самоперевірки:

- 1) В чому полягають особливості духовних процесів та розвитку філософії в епоху Нового часу?
- 2) У чому новизна бачення пізнання в епоху Нового часу?
- 3) Охарактеризуйте провідні філософські ідеї в тлумаченні пізнання.
- 4) Який зміст онтологічних вчень Нового часу про світобудову та місце людини в ній?
- 5) Які антропологічні та соціальні ідеї з'явилися в епоху Нового часу?
- 6) Заповніть глосарій нових понять, які окреслюють зміст теми:

- ✓ _____;
- ✓ _____;
- ✓ _____;
- ✓ _____;
- ✓ _____;
- ✓ _____;

Тема 6. Німецька класична філософія

План

1. Загальна характеристика епохи і необхідність розробки класичної німецької філософії.
2. Теорія пізнання та етичні погляди І. Канта.
3. Об'єктивний ідеалізм Г. Гегеля. Діалектика та принципи історизму. Суперечність між методом та системою.
4. Антропологічний матеріалізм та психологічний аналіз сутності релігії Л. Фейєрбаха.
5. Суб'єктивний ідеалізм та діалектика у філософії Й. Фіхте. (Питання до самостійного вивчення)
6. «Філософія тотожності» законів природи і мислення Ф. Шеллінга. (Питання до самостійного вивчення)

Література: 1 – с.135-162; 2 – с.75-85; 3 – с.136-155; 5 – с.87-103; 8 – с.153-167.

Питання №1

Н.к.ф. була завершальним етапом розвитку філософії нового часу та останньою формою _____.

Причини виділення в окремий стан н.к.ф.:

- Увібрала в себе _____ та _____ новоєвропейської філософії загалом;
- Ввібрала в себе важливі досягнення попередньої європейської філософії починаючи з _____;
- Піднесла на новий рівень _____ та _____ основних проблем попередньої філософії (тобто _____).

Принципи введені н.к.ф.:

- ➔ Активності або _____ - в основі всіх знань або понять лежить _____, ми знаємо лише те і настільки. Що і наскільки _____.
- ➔ _____ знання – будь – яке знання набуває свого обґрунтування, достовірності та виправдання лише в _____ знань.
- ➔ Розвитку – у світі все _____ пов'язане з усім; цей загальний зв'язок резюмується єдиним результатом - _____.
- ➔ Рефлексії - _____

_____.

Питання №2

Початок н.к.ф. пов'язаний з діяльністю **І. Канта** (1724-1804).

У філософській діяльності Канта виділяють **три періоди**:

- ❖ У **докритичний період** (50-60 рр.XVIIIст.) розробив _____, згідно _____ якою _____

Здійснив спробу пояснення _____ світів, виникнення _____ та причини їх _____.

Праця: «Загальна _____».

- ❖ **Критичний період** (70-80 рр. XVIII ст.) - назва пов'язана з першим словом у титулі трьох основних праць цього періоду – «критика»: дослідження самих підвалин – розроблені його найважливіші ідеї. На першому плані перебуває ідея так званого «_____» у філософії.

Досліджував _____

Праці: «Критика чистого _____», «Критика _____ розуму», «Критика здатності _____».

- ❖ **Антропологічний** (90 –ті рр. XVIII ст.) – з'ясовував питання про те,

❖ _____

Праця : «Антропология з _____».

Кант зрушив людину, поклавши край її пасивності. У чому полягає **значення цього перевороту?**

! По – перше, Кант дав більш виправдану картину пізнання (ніж _____): пізнання не є _____.

! По – друге, людський розум може визнавати надійним лише те знання, яке _____

! По – третє, у концепції Канта людина постає творчою і діяльною; при тому, чим вона активніша, тим _____.

Концепція пізнавального процесу за Кантом включає:

✓ **Роль чуттєвих інтуїцій...** _____ :

✓ **Поняття розсудку:** _____

✓ **Розуміння діяльності...** _____ :

До надбань Канта слід віднести його **етичні, естетичні та соціологічні ідеї.**

У сфері моралі Кант виходив із визнання _____

На цій основі формулюється кантівський «категоричний імператив» («остаточне повеління»):

«**Чини завжди так, щоб _____**»

Кант вважав, що в основі **історичного процесу** лежать _____

Питання № 3.

Георг-Вільгельм Фрідріх Гегель (1770-1831) – надав ідеям класичної філософії
... характеру.

➤ **Вчення про абсолютну ідею:**

❖ Вважав, що основою світу є духовна субстанція - ..., яка є єдністю ...

❖ **Абсолютна ідея** (за Гегелем):

~ Єдина всеохоплююча реальність, субстанція;

~ Єдиний ...

~ Світлий розум, ...

❖ Абсолютна ідея всеохоплююча, вона не може мати ніяких зовнішніх чинників для своїх дій. Це означає, що такі чинники можуть бути лише Оскільки рух – це ..., то він передбачає наявність внутрішніх відмінностей, граничним проявом яких є

❖ **Протилежності :**

~ Граничні межі мінливості речей;

~ ...

~ Виявлення цілості предметів та явищ;

~ Протиріччя як ...

❖ Оскільки абсолютна ідея постає єдиною основою реальності, то вона із необхідністю демонструє свій ... характер, проходячи послідовно в своєму життєвому циклі через стадії : **тотожності** ➔ **протилежності** ➔ ...

??? – зобразіть схематично життєвий цикл абсолютної ідеї у Гегеля.

.....

➤ **Система гегелівської філософії міститься у працях:**

✓ «Феноменологія духу» (опис циклу ...);

✓ Праці, що докладно аналізують стадії розвитку абсолютної ідеї – природа – «...»;

✓ Історія суспільства та особи – «...», «...», «...»;

✓ Дух, свідомість – «Наука ...», «Історія ...», «Філософія ...»,

«Естетика».

➤ **Принципи гегелівської філософії:**

- Принцип тотожності _____ (все, що є породжене мисленням і може бути зведеним до нього);
- Принцип _____;
- Принцип _____.
- Обґрунтував думку про існування трьох рівнів свідомості:
 - _____ (це те, що надане свідомості);
 - _____ (це свідомо фіксація чуттєвості, розумове оперування її матеріалом);
 - Рефлексія _____ (самосвідомість, фіксація свідомістю своїх власних актів)
- ! ? Недоліки гегелівського вчення:
 - ◇ Панлогізм, тобто _____;
 - ◇ Намагання підпорядкувати _____;
 - ◇ Телеологізм, тобто _____.

Питання №4

Людвіг Андреас Фейєрбах (1804-1872) постав як новатор, досить суттєво відійшовши від основного руслу думок своїх попередників.

- ➔ Замислившись над причинами панування релігії у суспільній думці, дійшов висновку проте, що релігія:
 - ❖ _____;
 - ❖ Змальовує досконалий світ;
 - ❖ _____.
- ➔ Вважав, що слід повернути людині всю повноту _____; піднести, звеличити людину, а не _____, як її мрію.
- ➔ На місце любові до Бога закликає поставити _____, На місце віри в Бога - _____.

Висновки :

Німецька класична філософія постала як

_____.

Вона збагатила науку

_____.

Питання для самоперевірки:

- 1) Назвіть особливості та здобутки н.к.ф.
- 2) В чому значення вчення І. Канта? Охарактеризуйте здобутки Канта на основних етапах розвитку його філософії.
- 3) В чому сутність вчення Гегеля про абсолютну ідею?
- 4) Назвіть принципи гегелівської філософії.
- 5) Що включає в себе гегелівська філософська система?
- 6) Які недоліки вчення Гегеля?

7) Опишіть антропологічний принцип філософії Л. Фейєрбаха.

Тема №7. Розвиток філософії в Україні

План.

1. Особливості формування філософської думки в культурі Київської Русі. Філософські, етичні та соціально-політичні ідеї в поглядах Іларіона, Володимира Мономаха, Кирила Туровського та ін.
2. Києво-Могилянська академія, її просвітницький вплив на філософську думку українського, російського та інших народів.
3. «Філософія серця» Григорія Сковороди.
4. Проблема людини та нації в творчості Кирило-Мефодіївського товариства. Філософські погляди Т. Шевченка.
5. «Філософія серця» П. Юркевича та його ставлення до матеріалізму Л. Фейєрбаха і М. Чернишевського.
6. «Філософія серця» та її вплив на формування філософських концепцій В. Соловйова, М. Бердяєва, С. Франка, П. Флоренського. (Питання до самостійного вивчення)

Література: 1 – С.219-250; 2 – С.111-137; 3 – С.242-254; 5 – С.166-185; 8 – С.216-224.

Питання №1

Українська філософія – це явище ____

Основні особливості українського національного характеру :

❖ **Емоційність та чутливість** в позитивному виявленні: ____

❖ **Сентиментальність та естетизм**

❖ **Психічна рухливість**

❖ **Шанування індивідуальної свободи** ____

❖ **Українська релігійність** ____

_____.

❖ *Ставлення до Землі та природи із любов'ю* _____.

Риси українського національного характеру позначилися на певних **особливостях української філософії**:

- *Вона постає переважно* _____ *явищем української культури;*
- *Українська філософія ніколи не виявляла схильності до* _____;
- *Вона завжди проявляла схильність до* _____;
- *Переважно позитивно ставилась до* _____, *до шанування* _____;
- *Досить сильно була обернена у бік* _____;
- *Досить сильно інтегрована у* _____.

Питання № 2

Особливості функціонування філософських ідей в Київській Русі:

- ✓ *Від самого початку християнська мудрість постала в Київській Русі у поєднанні із* _____;
- ✓ *Філософія і мудрість сприймалися переважно як найперші настанови для* _____;
- ✓ *На першому плані давньоруської філософії не знаходилися питання* _____.

Джерела філософської думки:

- Літопис «_____»:

_____;

- Зібрання текстів «Ізборник Святослава 1073»:

_____;

- «Слово про закон і благодать»: _____

_____;

- «Повчання» _____:

_____;

- Збірка афоризмів та життєвих повчань під назвою «_____»:

_____.

Питання №3.

Наприкінці XIV та XV ст.. в Україні відбулися суттєві зміни:

_____.

- ❖ Найвідоміший український вчений доби Відродження – **Юрій Котермак** із Дрогобича (_____): _____

_____.

❖ Павло Русин : _____

❖ С. Оріховський – Роксолан: _____

❖ Церковні православні братства: _____

❖ Просвітники в Україні: _____

Світоглядні орієнтири Острозьких просвітників:

~ Відстоювали ідею захисту _____

~ Порушували питання про _____;

~ Обстоювали думку про природну _____;

~ Орієнтувалися на _____

Світоглядні позиції Івана Вишенського:

- _____
_____;
- _____
_____;
- _____
_____;
- _____
_____.

Питання №4.

Перший вищий навчальний заклад Східної Європи – Київський колегіум, а згодом - _____ - утворився у ____ р. шляхом об'єднання _____. Ініціатором утворення колегіуму був митрополит _____.

➔ Погляди П. Могили :

- Обстоював ідею розвитку _____;
- Закликав поширювати _____;
- Наполягав на пріоритетності _____;
- Окреслив образ бажаного володаря - _____.

➔ Погляди вчених Києво – Могилянської академії:

- ✓ Філософія – це _____;
- ✓ Істину слід шукати _____;
- ✓ Здобуття істини є результатом _____;
- ✓ Простір є невід'ємним від речей _____;
- ✓ Пріоритетне значення має _____, він здійснює значний вплив на _____, даючи їй варіанти вибору між добром і злом;
- ✓ Вирішальне значення для успіху пізнання має _____, що застосовується дослідником. Науковий метод – це _____;
- ✓ Сенс життя – у _____.

Найвідоміші професори філософії: _____

Найвідоміший вихованець: _____:

_____.

Філософські ідеї Г.С.Сковороди:

- ❖ Найпершим предметом, гідним філософського осмислення є _____, оскільки, _____;
- ❖ Найважливішим завданням людини є _____, тому що _____;
- ❖ Таке привілейоване становище людини зумовлене тим, що вона є « _____ »- малим всесвітом, який дорівнює « _____ »- _____;
- ❖ Людина, як насіння містить в собі _____;
- ❖ У самопізнанні розкривається основне: _____;
- ❖ Саме у людському пізнанні виявляються глибинні засади світу, адже _____;
- ❖ Через самопізнання людина входить у діалог із _____;
- ❖ Матеріальна і духовна натури співвічні, тому _____;
- ❖ Звідси випливає життєве завдання людини: _____.

Питання №5.

➔ Відкрито такі університети у XIX ст.:

✓ 1803 р. - _____;

Викладав: _____.

✓ 1834 р. - _____.

Викладали: _____.

Значення: _____.

_____.

➔ **П. Юркевич:** *філософські погляди:*

_____.

! Розробив вчення про _____, яке _____.

_____.

➔ **М. Гоголь:** *світоглядні ідеї:*

_____.

— ! Розробив теорію « _____ »:

_____.

➔ **Т. Шевченко:** *світоглядні ідеї:*

_____.

_____ ➔ **І. Франко:** *суспільно – політичні погляди і позиції:*

_____.

➔ **Л. Українка:** *світоглядні позиції:*

_____.

→ «Кирило-Мефодіївське товариство»:

→ П. Куліш:

! Розвивав так звану «... філософію»:

→ М. Драгоманов:

Питання №6

➤ Особливості:

➤ В. Вернадський:

➤ М. Хвильовий:

Запитання для самоперевірки:

- 1) Як позначилися на особливостях української філософії риси національного характеру українського народу?
- 2) Якими були особливості розвитку філософії доби Київської Русі? Назвіть джерела філософії.
- 3) Опишіть досягнення української філософії доби Відродження.
- 4) В чому визначний внесок Києво-Могилянської академії у розвиток філософії в Україні?
- 5) Хто був найвизначнішим випускником цієї академії? Чим знаменита його філософія?
- 6) Які університети були відкриті у XIX ст. та яку роль вони відіграли?
- 7) Змалюйте вчення найвизначніших філософів XIX ст.
- 8) Якими є особливості та досягнення філософії XX-XX ст. в Україні?
- 9) Складіть глосарій основних понять з теми:

• Антеїзм - _____

_____;

• Кордоцентризм - _____

_____;

• «Споріднена праця» - _____

_____;

• «хуторянська філософія» - _____

_____;

«теорія непомітного зла» - _____

Тема 8. Особливості філософської думки кінця XIX-XX ст.

План

5. Особливості філософської думки кінця XIX-XX ст.

6. Позитивізм: сутність та еволюція.

7. Екзистенціально-антропологічна філософія.

8. Філософія життя.

9. Релігійна філософія (Питання до самостійного вивчення).

Література: 1 – с. 163-178; 2 – С.86-91; 3 – С.156-171; 8 – С.181-196.

Питання №1

У 1819р. вийшов друком I том праці А. Шопенгауера

«_____», яку вважають першою працею
_____ філософії.

Відмінності

Філософія

Класична

- _____

Некласична

Говорити про буття безвідносно до
людського сприйняття й уявлення



_____.

- розум є _____ і найціннішою частиною людської психіки.



безглуздо, ми можемо судити лише про те, що ввійшло в контекст нашого сприйняття і знання; поза цим питання про буття залишається відкритим.

На перший план у людській психіці виходять чинники, які за своєю природою не розумні, а _____; масштабами й силою дії вони перевершують

- розум здатний висвітлити глибини психіки й орозумнити їх.



_____.
Оскільки нерозумні чинники психіки _____, то розум нездатний їх опанувати.

- за допомогою _____ людина спроможна належним чином організувати своє життя і взаємини з буттям.



Розум не лише не сприяє гармонізації людського життя, а іноді _____ цьому.

!!!Некласична філософія наважилася не протиставити людині чисті принципи, а прийняти людину такою, яка вона є у _____, через це вона навіть у мовному відношенні стала _____, _____ та стилістично більш _____.

Питання №2

Людиноцентричний ірраціоналізм

Засновник некласичної філософії Артур Шопенгауер (1788 – 1860)

- світ не можна розуміти як щось, що існує десь за межами нашого сприйняття;
- світом ми називаємо те, що _____;
- наше уявлення про світ у стані стабільності утримує те, що світ водночас постає і як _____;
- все, що являє себе як таке, що існує, тримається на _____, до самоздійснення;
- воля не підлягає розумовому поясненню; це просто _____;
- оскільки все просякнуте волею, світ являє собою нещадну боротьбу за _____;
- на рівні людини воля _____ (але не стає розумною).

Сьорен К'єркегор (1813 – 1855)

- першим і єдиним предметом, гідним уваги філософії, може бути тільки _____;
- пізнати людину узагальнюючими засобами науки неможливо, оскільки кожна людина _____ й _____;
- людина може досягнути себе через _____ та _____;
- кожна людина проходить три стадії самопізнання та самотворення: 1) _____, коли людина прагне здобувати все нові й нові життєві враження;

- 2) _____, коли людина стабілізує своє життя, дотримуючись моральних норм;
- 3) релігійну, коли відчуючи виправданість своєї індивідуальності прямим відношенням до Бога, людина

• К'єркегор уперше використав термін “_____” для позначення таких особливостей людського буття, як неузасадненість та вихід за всі і всілякі межі. Слово “екзистенція” перекладається з латини як “_____”, але у вихідному значенні воно вказує на вихід за межі _____, _____.

Він використав це слово в застосуванні виняткового до людини і тому став ідейним попередником екзистенціалізму – впливової філософської течії ХХ ст.



Отже, Шопенгауер і К'єркегор є **ірраціоналістами**, тобто тлумачення людини як істоти, що діє переважно під впливом не розуму, а _____, _____, _____ тощо.

Питання №3.

Наукова філософія.

Виходили з переконання у тому, що наука у першій половині ХІХ ст. вийшла на такий рівень володіння знанням, що стала спроможною накреслити _____. Тому, філософія тією мірою, якою вона ще могла бути корисною (наприклад, як гносеологія), повинна була стати _____.



❖ Напрямок **позитивізм** – його розробив Огюст _____ (1798 – 1857).

Він вважав, що пізнання повинно бути спрямоване на вивчення _____:

- позитивне – це _____ (на відміну від неспостережуваного);
- реальне (на відміну від химерного, ілюзорного);
- _____ (на відміну від шкідливого);
- _____ (на відміну від сумнівного);
- _____ (на відміну від руйнівного).



обґрунтував “закон _____” у розвитку теоретичних досліджень людства: _____:

- _____ – пошуки абсолютних знань про явища, які постають продуктом дій надприродних сил;
- Метафізична - _____

- Позитивна (або _____) – відмова від _____ знань; зосередження зусиль на виведенні законів _____ явищ.

❖ Напрямок **марксизм** – заснував К.Маркс і розвинув Ф.Енгельс

- джерелом розвитку матерії вважають її _____
- таку концепцію назвали “_____”

- розгляд економічних і соціально-політичних проблем:
 - теорія _____ боротьби;
 - праця “Капітал” – походження _____ власності, її сутність; суспільство вищої справедливості – _____.

❖ Напрямок “_____” – Л.Бюхнер, Я.Моєшот, К.Фогт:

стверджували, що систематизована і з’єднана в одне ціле наука стає _____, окреслюючи науково всі основні процеси світу, починаючи від руху атомів і закінчуючи духовними рухами.

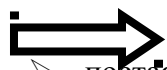
Питання №4.

Філософія життя.

Фрідріх Ніцше (1844 – 1900)

|| Протиріччя у вченні :

- воля являє собою “_____”, тобто поривання до _____ у будь-який спосіб;
- воля виявляє себе насамперед через _____, яке для Ніцше постає першою і єдиною реальністю;
- Всесвіт, природа, почуття тощо – усе це є лише _____ життя;
- оскільки життя рухає волевиявлення, у ньому панує _____;
- • у ній пермагає _____;
- завдяки такій перемозі життя може _____;
- слабким людям не слід ні співчувати окремо, ні допомагати, бо підтримка слабких веде до _____.
- (“Мораль – це засіб _____”).
- Свою позицію позначає не як аморальність (неморальність), а як “_____” (позаморальність);
- Мораль, на його думку, тримається на _____ і _____, але “Бог помер”, тому він не втручається у життя для його зміцнення;
- ті ж, що посилаються на Бога, підтримають _____ і _____;
- якщо людина відчуває у собі “голос крові”, вона не повинна звертати увагу на мораль, стати “по _____” й піднести себе на _____ рівень.



- стати надлюдиною (це справжнє _____);
- постає проти _____, як засобу організації людського життя (сліпа сила).

! ??? Деякі ідеї Ніцше були схвально оцінені фашизмом.

Висновки:

1. У XIX ст.. відбулась фундаментальна переорієнтація європейської філософії

2. Некласична філософія виводила на перший план

Питання для самоперевірки

- 1) Які взаємні переваги та недоліки класичної та некласичної філософії?
- 2) Якими є вихідні засади некласичної філософії?
- 3) Хто є засновником некласичної філософії?
- 4) Чому філософію Шопенгауера і Кіркєгора називають ірраціональною?
- 5) Якими Шопенгауер бачив засади наших уявлень про світ?
- 6) Що таке екзистенція у вченні Кіркєгора?
- 7) Що означає позитивізм у Конта?
- 8) В чому сутність марксизму?
- 9) У чому сутність філософських ідей Ніцше та їх суперечливого характеру?

Тема: 8. Тенденції розвитку сучасної філософії

План.

1. Загальна оцінка і відмінні риси сучасної філософії, етапи її становлення.
2. Діалектичний і історичний матеріалізм.
3. Позитивізм і неопозитивізм.
4. Філософія життя.
5. Філософська антропологія.
6. Герменевтика.
7. Структуралізм.
8. Екзистенціалізм.
9. Неотомізм.
10. Ірраціоналізм.
11. Фрейдизм та неофрейдизм.

Література: 1 – с. 179-218; 2 – С.92-110; 3 – С.172-206; 5 – С.133-165; 8- С.181-196.

Питання № 1

Особливості Філософії XX ст.:

- ~ Вийшла далеко за межі _____;
- ~ Постала дуже сильно _____ у системі загальної (а не лише спеціальної) освіти;
- ~ Отримала широке розповсюдження через різного роду _____, _____ та _____, діяльність філософських товариств;
- ~ Постала у своїх основних проявах _____;
- ~ Відчутно змінилася _____ філософії: звернена до широкого загалу, вона почала говорити зрозумілою кожній людині, інколи, навіть, буденною мовою;
- ~ Змінилися також її змістові та предметні орієнтації: можна стверджувати, що для філософії XX ст. не існує _____ тем або зон;
- ~ Їй властива колосальна _____, строкатість, насиченість різновидами та варіантами;
- ~ Вона не замикається лише на тому змісті, який виник у XX ст., а навпаки, ніби актуалізує усю _____ філософію;
- ~ Відбулася досить радикальна переоцінка _____ та цінностей, нарощувалась тенденція мінімалізму у філософії, тобто відмовлення від _____;
- ~ Почали поступово розмиватися грані між філософськими працями та жанрами з інших сфер духовного життя.

Основні напрями зарубіжної філософії XX ст.

- **Сцієнтичний** (М. Шлік, Л. Вітгенштейн, Б. Рассел, Е. Кассіер, Г. Коген, Е. Глазерсфельд та інші)
- **Антропологічний** (М. Шелер, М. Хайдеггер, Ж.-П. Сартр, А. Камю, Х.Ортега-і-Гасет, Е. Муньє, М. Бердяєв, З. Фрейд, К.-Г. Юнг, П. Адлер, Е. Фром та інші)
- **Культурологічний** (О.Шпенглер, К.Леві-Строс, Ф. Бордель, Ф. Арієс та інші)
- **“Нова філософська хвиля” та постмодерн** (Б.-А. Леві, А. Глюксман, П. Слотердайк, Ж. Деррида, Ш. Дельоз та інші)
- **Історіософський** (А. Тойнбі, П.Сорокін та інші)
- **Релігійна філософія** (Ж.Маритен, Е. Жільсон, Ю.Бохенський, К. Барт, П.Тілліх та інші)

Питання № 2

Сцієнтизм (з англ.-“scions” - ____...____) – напрями, які підкреслювали позитивні сторони наукового прогресу, пропагували прогрес науки.

➔ Тому, предметом філософії повинно бути ____...____ , яке чітко визначить особливості та сутність науки, буде свідомо розробляти методологію наукового пізнання.

Сцієнтичні напрями у філософії XX ст.

- ✓ «логічний ____...____» або неопозитивізм;
- ✓ «аналітична» та «____...____» філософія;
- ✓ ____...____;
- ✓ ____...____ школа неокантіанства;
- ✓ радикальна ____..._____.

◇ “Логічний позитивізм або неопозитивізм”.

~ Завдання _____ :

➔ Утворилося три осередки логічного позитивізму:

- 1) “____..._____ гурток” очолюваний М. Шліком;
- 2) Англійський неопозитивізм – Л. ____..._____ та Б. ____..._____;
- 3) У Львові – філософський семінар, який поклав початок функціонуванню Львівсько-Варшавської філософської школи. (Засновник К. Твардовський)

~М. Шлік сформулював засади процедури під назвою “**верифікація**” –перевірка на ____...____. Суть: щоби зробити науку точнішою, треба її перевірити шляхом співставлення із фактами.

Верифікація передбачала таку послідовність дій:

- виділення провідних положень певної теорії.
- Зведення

—————➔

____..._____
_____.

—————➔

- Виділення у реальність таких само «_____» фактів. →
- Співставлення «_____» фактів з «_____» судженнями →
- _____ отриманих результатів.

~ На початку XX рр. виданий твір Л. Вітгенштейна

«_____», який був сприйнятий, як концептуально – теоретична засада для всієї сциєнтистської філософії.

Стверджувалося, що дійсність являє собою не більше, ніж сукупність фактів та подій, які можна фіксувати та передавати за допомогою

_____.

Точна мова – це мова _____ термінології, що відповідає вимогам

_____.

Питання № 3 -

філософські осмислення _____.

(Причини: світові війни, інтенсифікація міжнародних контактів, боротьба за права людини)

Основні течії антропологічного напрямку.

- Екзистенціалізм
- _____
- Персоналізм
- _____
- Неофрейдизм

◇ Екзистенціалізм

✓ Засновник – німецький філософ М. _____ (1889 – 1976)

~ У центрі його роздумів – людина, яку слід розглядати не ззовні, а із _____;

~ Людина є _____ у бутті у тому сенсі, що лише їй _____ як таке, лише вона ставить питання про _____;

~ Смерть – природне та логічне _____; вона лякає людей => стурбованість, занурення у повсякденність, перетворення на «Воно» - щось посереднє, як усі.

~ страх смерті веде людину до зради своєї _____; цьому можна протиставити гідне мислення – на межі буття і небуття.

✓ Ж. –П. Сартр (1905-1980)– французький екзистенціаліст.

~ Зосередився виключно на _____ та переживанні людиною свого _____;

- ~ Людина є таким буттям, через посередництво якого у світ приходить _____ (так як для нас існує і буття , і небуття);
- ~ Вихідною властивістю людини є _____;
- ~ Смерть оцінює _____, так як це припиняє _____ і _____ людини;
- ~ Чому люди не реалізують свої свободи:
- > Страх смерті змушує людину ховатися від неї,
« _____ »;
- > Свобода вимагає _____, бо коли ти дієш від себе, а не за вказівкою чи не так як всі, треба мати сміливість взяти на себе _____.

✓ А. Камю (1913-1960)

- ~ Змалював буття людини “як буття в _____”, причиною якого поставала вся ситуація самовідчуття людиною сучасної цивілізації;
- ~ Людина може сподіватися в житті лише на _____ (трагічний оптимізм);
- ~ Найпершим питанням філософії може бути лише питання про _____; чи варте життя того, щоб бути живим(роман «Чума»

◇ Філософська антропологія:

- ~ Заснована М. Шелером (1874-1928).
- ~ Найпершим об’єктом філософського дослідження повинна бути людина, проте людину слід розглядати та вивчати _____;
- ~ Людина перш за все є носієм _____, а це значить, що її первинним відношенням є відношення _____;
- ~ Найвищим проявом відношення до інших є _____ – унікальна зустріч з іншими, рівним тобі буттям, і входження з ним у співзвучність;
- ~ Найвищою любов’ю є любов до _____.

✓ А. Гелен (1904-1976):

- ~ Вихідною особливістю людини постає її _____, тобто її непристосованість до виживання на основі біологічних задатків.
=> людина компенсує це, створюючи _____.

◇ Персоналізм – вирішальним для людини є не якісь її властивості, а те, що вона є _____(лат. – persona) , точніше _____.

Представники – Е.Муньє, М. Бердяєв.

- ~ Е. _____ доводить, що особистість – це прояв вищої, абсолютної духовної сутності в людині;
- ~ М. _____ у категоричній формі декларував те, що лише особистість може нам пояснити, чим є _____, а не навпаки:
_____ – божественна духовна одиниця, абсолютна свобода (сама обирає своє відношення до бога).

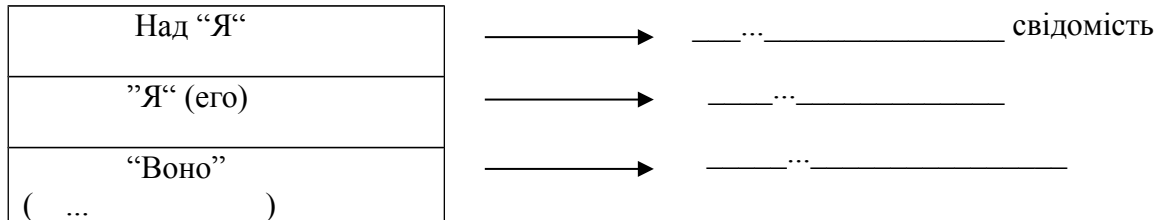
◇ Фрейдизм

Засновник _____ (1856-1939) – австрійський психіатр: докладно дослідив _____ у психіці людини.

~ Людська психіка нагадує _____ :

- Свідоме, контрольоване станом _____ психіки ;
- _____ – те, що привнесено у людську свідомість культурними правилами та нормами соціального життя.

~ Топографічна структура психічного апарату людини:



◇ **Неофрейдизм** (К.-Г. _____, А. Адлер, Е. _____)

~ Юнг вважав несвідоме найпершим виявленням формотворення у вигляді _____ ;

~ Адлер вважав, що провідним мотивом дії несвідомого постає непереборне прагнення _____, воля до _____ (опанування жінкою, політичне лідерство);

~ Фром намагався пов’язати дію несвідомого із _____ життям та суспільними стосунками.

Питання №4

У філософії XX ст.. авторитетними та впливовими були ті течії, які намагалися осмислювати суспільство, суспільну історію та соціальні проблеми: адже у XX ст. історія не лише почала рухатися _____ темпами, а й _____ такою мірою, що поза філософським її охопленням як цілісного явища навряд чи могла бути вивченою із достовірністю.

➔ На самому початку XX ст. була видана книга німецького філософа і культуролога **О. Шпенглера** (1880-1936) « _____ », під суттєвим впливом якої перебуває по сьогодні уся європейська соціальна думка.

Концепція культури та історії О. Шпенглера:

➤ Історія людства являє собою _____ ;

➤ Кожна культура є _____ або локальною, непроникненою ззовні; базується на _____, який її творить;

➤ Усі без виключення прояви певної культури містять в своїй основі якийсь єдиний « _____ », тобто перше формоутворення;

➤ «профеномен», якщо його відкрити, постає _____ ;

➤ Культура – це _____, вона являє собою своєрідний _____ ;

➤ Кожна культура проходить 4 періоди свого життя: _____, тобто вона спочатку іде _____,

але досягнувши вершини, починає ____ (зокрема, коли переходить у стадію ____).

➔ Певні корективи у європейське розуміння культурно – історичного процесу внесла книга «____» англійського історика **А. Тойнбі** (1889-1975):

❖ автор наполягав на тому, що історія постає як

____ (21) цивілізації;

❖ історія людства являє собою не сукупність фактів, а ____ , яке набуває конкретних форм як відповідь на виклик з боку умов та обставин, за яких воно здійснюється; такими конкретними формами і постають ____;

❖ в їх основі лежить продукування ____ частиною суспільства ____ , що найбільш щільно концентруються у певного типу ____;

❖ цивілізації можуть вичерпувати свій ____ , це відбувається тоді, коли ____ , а на перший план в суспільних процесах виходить ____ еліта.

➔ Великого значення в ХХ ст. набули концепції **технічного детермінізму**.

Згідно з цією теорією хід суспільної історії визначається ____ . Проте у ХХ ст. їх трактування могли поставати як *позитивними* (ця позиція називається «____» - влада ____), так і *негативними* (ця позиція називається «____» - тобто ____).

✓ Представники «технократичного напрямку»: ____

____. Розробили і запустили поняття «____ суспільства»: ____

Наприкінці ХХ ст. найбільш відомим представником цього напрямку постає американський соціолог **А.Тоффлер**, що розробив концепцію так званої «____»: ____

✓ Представники «технофобії»: ____; вони наполягають на тому, що ____

➔ Серед сучасних концепцій філософії історії важливе місце посідає концепція американського соціолога **П. Сорокіна** (1889-1968), якого вважають одним із «_..._» _..._.
Вважав, що суспільні процеси базуються на _..._.

➔ Цікавий погляд на історію запропонував у 50-х рр. XX ст. необергсоніанець **Р. Зейденберг**: _..._.

➔ До напрямів культурологічного спрямування у XX ст. можна також віднести різноманітні варіанти **філософського структуралізму**, засновником і визнаним класиком якого є французький культуролог **К. Леві – Строс**. Структуралісти вважали, що в основі усіх свідомих актів людини лежать _..._, які визначають не зміст, а _..._.

- **М. Фуко** зосередив увагу на _..._.

- **Ф. Бродель** написав кілька фундаментальних праць, присвячених _..._.

- **Ж. Деррида**, якого називають представником _..._, запропонував концепцію «_..._», сутність якої полягає у _..._.

Питання №5.

➔ **Неотомізм** - оновлення філософії _..._.

Представники: _..._.

Суть філософської концепції неотомістів:

- ✓ Світ речей нам наданий _____;
- ✓ Цей світ може засвоюватись практично у _____;
- ✓ І сьогодні залишається в силі тлумачення Св. Томою симфонії _____ та _____;
- ✓ Відповіді на найважливіші для людини питання слід шукати у _____;
- ✓ Вирішення найважливіших проблем світової філософії можливе лише на ґрунті _____;
- ✓ Пізнання розпочинається із _____, із реальних контактів людини з _____, але переходить в _____.

➔ **Протестантська теологія**, яка отримала назву негативної, оскільки

_____.

Представники: _____.

➔ **Теософія** («теос» - _____, «софія» - _____).

Представники: _____.

Ґрунтували свої твердження на тезі про те, що релігії усього світу

_____.

➔ **Учення «живої етики»** (О. Реріх) базувалося на _____

_____.

➔ **Російська релігійна філософія.**

Представники: _____.

Сутність вчення: _____.

_____.

Питання № 6.

❖ **«Нова філософська хвиля».**

Представники: _____.

Ініціюють:

- ✓ Розрив з усією попередньою _____;

- ✓ Проголошення _____ більш виправданими, ніж логічні міркування;
- ✓ Надання волі _____, створення нової
«_____», що революціонізує людину;
- ✓ Повернення до стану «_____», де людина розмовляла голосом
_____.

❖ **Філософський постмодернізм.**

Представники: _____.

Основні принципи:

- ✓ Антилогіцизм (_____) - _____

- ✓ Антидемаркаціонізм - _____

- ✓ Вторинне засвоєння - _____

- ✓ Вільний герменевтичний дискурс - _____

Висновки:

Сучасна філософія містить у собі _____

Наприкінці XX ст. _____

Питання для самоперевірки:

- 1) Розкрийте загальні особливості філософії XX ст.. та її основні напрямки.
- 2) Які основні напрямки сцієнтичної філософії та у чому їх сутність?
- 3) Якими є вихідні ідеї екзистенціалізму?
- 4) В чому сутність вчень філософської антропології та персоналізму?
- 5) Якими є принципові засади фрейдизму?
- 6) В чому сутність неофрейдизму?
- 7) Розкрийте особливості культурологічних вчень та філософії історії у XX ст..?
- 8) Якими є основні напрямки релігійної філософії XX ст.?
- 9) Опишіть провідні тенденції сучасного розвитку європейської філософії.
- 10) Складіть глосарій нових понять з теми:

■ Верифікація - ____

_____.

■ Несвідоме - ____

_____.

■ Фрейдизм - ____

_____.

■ Сублімація - ____

_____.

■ Сцієнтизм - ____

_____.

■ Екзистенціалізм - ____

_____.

■ Персоналізм - ____

_____.

■ Теософія - ____

_____.

Тема:9. Тенденції розвитку сучасної філософії

План.

- | | |
|-----------|---|
| 12. _____ | Загальна оцінка і відмінні риси сучасної філософії, етапи її становлення. |
| 13. _____ | Діалектичний і історичний матеріалізм. |
| 14. _____ | Позитивізм і неопозитивізм. |
| 15. _____ | Філософія життя. |
| 16. _____ | Філософська антропологія. |
| 17. _____ | Герменевтика. |
| 18. _____ | Структуралізм. |

19. _____ Екзистенціалізм.
 20. _____ Неотомізм.
 21. Ірраціоналізм.
 22. Фрейдизм та неофрейдизм.

Література: 1 – с. 179-218; 2 – С.92-110; 3 – С.172-206; 5 – С.133-165; 8- С.181-196.

Питання № 1

Особливості Філософії XX ст.:

- ~ Вийшла далеко за межі _____;
- ~ Постала дуже сильно _____ у системі загальної (а не лише спеціальної) освіти;
- ~ Отримала широке розповсюдження через різного роду _____, _____, _____ та _____, діяльність філософських товариств;
- ~ Постала у своїх основних проявах _____;
- ~ Відчутно змінилася _____ філософії: звернена до широкого загалу, вона почала говорити зрозумілою кожній людині, інколи, навіть, буденною мовою;
- ~ Змінилися також її змістові та предметні орієнтації: можна стверджувати, що для філософії XX ст. не існує _____ тем або зон;
- ~ Їй властива колосальна _____, строкатість, насиченість різновидами та варіантами;
- ~ Вона не замикається лише на тому змісті, який виник у XX ст., а навпаки, ніби актуалізує усю _____ філософію;
- ~ Відбулася досить радикальна переоцінка _____ та цінностей, нарощувалась тенденція мінімалізму у філософії, тобто відмовлення від _____;
- ~ Почали поступово розмиватися грані між філософськими працями та жанрами з інших сфер духовного життя.

Основні напрями зарубіжної філософії XX ст.

- **Сцієнтичний** (М. Шлік, Л. Вітгенштейн, Б. Рассел, Е. Кассіер, Г. Коген, Е. Глазерсфельд та інші)
- **Антропологічний** (М. Шелер, М. Хайдеггер, Ж.-П. Сартр, А. Камю, Х.Ортега-і-Гасет, Е. Муньє, М. Бердяєв, З. Фрейд, К.-Г. Юнг, П. Адлер, Е. Фром та інші)
- **Культурологічний** (О.Шпенглер, К.Леві-Строс, Ф. Бордель, Ф. Арієс та інші)
- **“Нова філософська хвиля” та постмодерн** (Б.-А. Леві, А. Глюксман, П. Слотердайк, Ж. Деррида, Ш. Дельоз та інші)
- **Історіософський** (А. Тойнбі, П.Сорокін та інші)
- **Релігійна філософія** (Ж.Маритен, Е. Жільсон, Ю.Бохенський, К. Барт, П.Тілліх та інші)

Питання № 2

Сцієнтизм (з англ.-“scions” - _____) – напрями, які підкреслювали позитивні сторони наукового прогресу, пропагували прогрес науки.

- ➡ Тому, предметом філософії повинно бути _____ , яке чітко визначить особливості та сутність науки, буде свідомо розробляти методологію наукового пізнання.

Сцієнтичні напрями у філософії XX ст.

- ✓ «логічний ____» або неопозитивізм;
- ✓ «аналітична» та «____» філософія;
- ✓ ____;
- ✓ ____ школа неокантіанства;
- ✓ радикальна ____.

◇ «Логічний позитивізм або неопозитивізм».

~ Завдання _____ :

➔ Утворилося три осередки логічного позитивізму:

- 4) «____ гурток» очолюваний М. Шліком;
- 5) Англійський неопозитивізм – Л. ____ та Б. ____;
- 6) У Львові – філософський семінар, який поклав початок функціонуванню Львівсько-Варшавської філософської школи. (Засновник К. Твардовський)

~ М. Шлік сформулював засади процедури під назвою «верифікація» – перевірка на _____. Суть: щоби зробити науку точнішою, треба її перевірити шляхом співставлення із фактами.

Верифікація передбачала таку послідовність дій:

- виділення провідних положень певної теорії. ➔
- Зведення _____

- Виділення у реальність таких само «_____ фактів. ➔➔
- Співставлення «_____» фактів з «_____» судженнями ➔
- _____ отриманих результатів.

~ На початку XX рр. виданий твір Л. Вітгенштейна

«_____», який був сприйнятий, як концептуально – теоретична засада для всієї сцієнтистської філософії.

Стверджувалося, що дійсність являє собою не більше, ніж сукупність фактів та подій, які можна фіксувати та передавати за допомогою _____.

Точна мова – це мова _____ термінології, що відповідає вимогам _____.

Питання № 3 -

філософські осмислення _____.

(Причини: світові війни, інтенсифікація міжнародних контактів, боротьба за права людини)

Основні течії антропологічного напрямку.

- Екзистенціалізм
- _____
- Персоналізм
- _____
- Неофрейдизм

♦ Екзистенціалізм

✓ Засновник – німецький філософ М. _____ (1889 – 1976)

~ У центрі його роздумів – людина, яку слід розглядати не ззовні, а із _____;

~ Людина є _____ у бутті у тому сенсі, що лише їй _____ як таке, лише вона ставить питання про _____;

~ Смерть – природне та логічне _____; вона лякає людей => стурбованість, занурення у повсякденність, перетворення на «Воно» - щось посереднє, як усі.

~ страх смерті веде людину до зради своєї _____; цьому можна протиставити гідне мислення – на межі буття і небуття.

✓ Ж. –П. Сартр (1905-1980)– французький екзистенціаліст.

~ Зосередився виключно на _____ та переживанні людиною свого _____;

~ Людина є таким буттям, через посередництво якого у світ приходить _____ (так як для нас існує і буття, і небуття);

~ Вихідною властивістю людини є _____;

~ Смерть оцінює _____, так як це припиняє _____ і _____ людини;

~ Чому люди не реалізують свої свободи:

> Страх смерті змушує людину ховатися від неї,

«_____»;

> Свобода вимагає _____, бо коли ти дієш від себе, а не за вказівкою чи не так як всі, треба мати сміливість взяти на себе _____.

✓ А. Камю (1913-1960)

~ Змалював буття людини “як буття в _____”, причиною якого поставала вся ситуація самовідчуття людиною сучасної цивілізації;

~ Людина може сподіватися в житті лише на _____ (трагічний оптимізм);

~ Найпершим питанням філософії може бути лише питання про _____; чи варте життя того, щоб бути живим(роман «Чума»

♦ Філософська антропологія:

~ Заснована М. Шелером (1874-1928).

- ~ Найпершим об'єктом філософського дослідження повинна бути людина, проте людину слід розглядати та вивчати _____;
- ~ Людина перш за все є носієм _____, а це значить, що її первинним відношенням є відношення _____;
- ~ Найвищим проявом відношення до інших є _____ – унікальна зустріч з іншими, рівним тобі буттям, і входження з ним у співзвучність;
- ~ Найвищою любов'ю є любов до _____.

✓ **А. Гелен** (1904-1976):

- ~ Вихідною особливістю людини постає її _____, тобто її непристосованість до виживання на основі біологічних задатків.
=> людина компенсує це, створюючи _____.

◇ **Персоналізм** – вирішальним для людини є не якісь її властивості, а те, що вона є _____ (лат. – persona), точніше _____.

Представники – Е.Муньє, М. Бердяєв.

- ~ Е. _____ доводить, що особистість – це прояв вищої, абсолютної духовної сутності в людині;
- ~ М. _____ у категоричній формі декларував те, що лише особистість може нам пояснити, чим є _____, а не навпаки:
_____ – божественна духовна одиниця, абсолютна свобода (сама обирає своє відношення до бога).

◇ **Фрейдизм**

Засновник _____ (1856-1939) – австрійський психіатр: докладно дослідив _____ у психіці людини.

- ~ Людська психіка нагадує _____:
 - Свідоме, контрольоване станом _____ психіки;
 - _____ – те, що привнесено у людську свідомість культурними правилами та нормами соціального життя.
- ~ Топографічна структура психічного апарату людини:

Над “Я”	_____→	_____ свідомість
”Я” (его)	_____→	_____
“Воно” (_____)	_____→	_____

◇ **Неофрейдизм** (К.-Г. _____, А. Адлер, Е. _____)

- ~ Юнг вважав несвідоме найпершим виявленням формотворення у вигляді _____;
- ~ Адлер вважав, що провідним мотивом дії несвідомого постає непереборне прагнення _____, воля до _____ (опанування жінкою, політичне лідерство);
- ~ Фром намагався пов'язати дію несвідомого із _____ життям та суспільними стосунками.

Питання №4



У філософії XX ст. авторитетними та впливовими були ті течії, які намагалися осмислювати суспільство, суспільну історію та соціальні проблеми: адже у XX ст. історія не лише почала рухатися _____ темпами, а й _____ такою мірою, що поза філософським її охопленням як цілісного явища навряд чи могла бути вивченою із достовірністю.

➔ На самому початку XX ст. була видана книга німецького філософа і культуролога **О. Шпенглера** (1880-1936) « _____ », під суттєвим впливом якої перебуває по сьогодні уся європейська соціальна думка.

Концепція культури та історії О. Шпенглера:

- Історія людства являє собою _____;
- Кожна культура є _____ або локальною, непроникненою ззовні; базується на _____, який її творить;
- Усі без виключення прояви певної культури містять в своїй основі якийсь єдиний « _____ », тобто перше формоутворення;
- «профеномен», якщо його відкрити, постає _____

- Культура – це _____, вона являє собою своєрідний _____;
- Кожна культура проходить 4 періоди свого життя: _____, тобто вона спочатку іде _____, але досягнувши вершини, починає _____ (зокрема, коли переходить у стадію _____).

➔ Певні корективи у європейське розуміння культурно – історичного процесу внесла книга « _____ » англійського історика **А. Тойнбі** (1889-1975):

- ❖ автор наполягав на тому, що історія постає як _____ (21) цивілізації;
- ❖ історія людства являє собою не сукупність фактів, а _____, яке набуває конкретних форм як відповідь на виклик з боку умов та обставин, за яких воно здійснюється; такими конкретними формами і постають _____;
- ❖ в їх основі лежить продукування _____ частиною суспільства _____, що найбільш щільно концентруються у певного типу _____;
- ❖ цивілізації можуть вичерпувати свій _____, це відбувається тоді, коли _____, а на перший план в суспільних процесах виходить _____ еліта.

➔ Великого значення в XX ст. набули концепції **технічного детермінізму**.

Згідно з цією теорією хід суспільної історії визначається _____. Проте у XX ст. їх трактування могли поставати як *позитивними* (ця позиція називається « _____ » - влада _____), так і *негативними* (ця позиція називається « _____ » - тобто _____).

✓ Представники «технократичного напрямку»: _____.
_____. Розробили і запустили поняття
«_____ суспільства»: _____.

Наприкінці ХХ ст. найбільш відомим представником цього напрямку постає американський соціолог **А. Тоффлер**, що розробив концепцію так званої
«_____»: _____.

✓ Представники «технофобії»: _____; вони наполягають на
тому, що _____.

➔ Серед сучасних концепцій філософії історії важливе місце посідає концепція американського соціолога **П. Сорокіна** (1889-1968), якого вважають одним із
«_____» _____.
Вважав, що суспільні процеси базуються на _____.

➔ Цікавий погляд на історію запропонував у 50-х рр. ХХ ст. необергсоніанець **Р. Зейденберг**: _____.

➔ До напрямів культурологічного спрямування у ХХ ст. можна також віднести різноманітні
варіанти **філософського структуралізму**, засновником і визнаним класиком якого є
французький культуролог **К. Леві – Строс**. Структуралісти вважали, що в основі усіх
свідомих актів людини лежать _____, які визначають
не зміст, а _____.

- **М. Фуко** зосередив увагу на _____.

- **Ф. Бродель** написав кілька фундаментальних праць, присвячених

- **Ж. Деррида**, якого називають представником _____, запропонував концепцію «_____», сутність якої полягає у _____

Питання №5.

➔ **Неотомізм** - оновлення філософії _____.

Представники: _____.

Суть філософської концепції неотомістів:

- ✓ Світ речей нам наданий _____;
- ✓ Цей світ може засвоюватись практично у _____;
- ✓ І сьогодні залишається в силі тлумачення Св. Томою симфонії _____ та _____;
- ✓ Відповіді на найважливіші для людини питання слід шукати у _____;
- ✓ Вирішення найважливіших проблем світової філософії можливе лише на ґрунті _____;
- ✓ Пізнання розпочинається із _____, із реальних контактів людини з _____, але переходить в _____

➔ **Протестантська теологія**, яка отримала назву негативної, оскільки

Представники: _____.

➔ **Теософія** («теос» - _____, «софія» - _____).

Представники: _____.

Ґрунтували свої твердження на тезі про те, що релігії усього світу

→ Учення «живої етики» (О. Реріх) базувалося на _____

→ Російська релігійна філософія.

Представники : _____.

Сутність вчення: _____

Питання № 6.

❖ «Нова філософська хвиля».

Представники: _____.

Ініціюють:

- ✓ Розрив з усією попередньою _____;
- ✓ Проголошення _____ більш виправданими, ніж логічні міркування;
- ✓ Надання волі _____, створення нової
« _____ », що революціонізує людину;
- ✓ Повернення до стану « _____ », де людина розмовляла голосом
_____.

❖ Філософський постмодернізм.

Представники: _____.

Основні принципи:

- ✓ Антилогіцизм (_____) - _____

_____;

- ✓ Антидемаркаціонізм - _____

- ✓ Вторинне засвоєння - _____

_____;

- ✓ Вільний герменевтичний дискурс - _____

_____.

Висновки:

Сучасна філософія містить у собі _____

_____.

Наприкінці XX ст. _____

_____.

Питання для самоперевірки:

- 11) Розкрийте загальні особливості філософії XX ст.. та її основні напрямки.
- 12) Які основні напрямки сцієнтичної філософії та у чому їх сутність?
- 13) Якими є вихідні ідеї екзистенціалізму?
- 14) В чому сутність вчень філософської антропології та персоналізму?
- 15) Якими є принципові засади фрейдизму?
- 16) В чому сутність неофрейдизму?
- 17) Розкрийте особливості культурологічних вчень та філософії історії у XX ст..?
- 18) Якими є основні напрямки релігійної філософії XX ст.?
- 19) Опишіть провідні тенденції сучасного розвитку європейської філософії.
- 20) Складіть глосарій нових понять з теми:

- Верифікація - _____

_____.

- Несвідоме - _____

_____.

- Фрейдизм - _____

_____.

- Сублімація - _____

_____.

- *Сциєнтизм* - ____..._____
_____.
- *Екзистенціалізм* - ____..._____

_____.
- *Персоналізм* - ____..._____
_____.
- *Теософія* - ____..._____
_____.

Тема № 10. Онтологія

План

1. Сутність, проблеми і основні форми буття.
 2. Буття матеріального. Сутність матерії.
 3. Основні форми існування матерії.
 4. Проблема єдності світу.
 5. Свідомість як відображення буття. (Питання до самостійного вивчення)
 6. Закони розвитку буття. (Питання до самостійного вивчення)
- Література:* 2 – т.7, с.138-150; 3 – т.11, с.255-276; т.12 – с.277-301; 5 – т.5, с.186-200; 7 – с.31-142; 8 – с.278-301, 329-347; 9 – т.8, с.143-157.

Питання № 1

Онтологія – це ____..._____

Існує декілька **значень** терміну ОНТОЛОГІЯ:

- По-перше, під онтологією розуміють ту частину філософії, яка з'ясовує основні, фундаментальні принципи буття, первоначала всього сутнісного. Саме поняття ОНТОЛОГІЯ у перекладі з грецької мови означає ____..._____
_____ (онто-
..... ; логія -). Це вчення про світ,
.....
.....
.....
- По-друге, у марксистській філософії поняття ОНТОЛОГІЯ вживається для
____..._____

-
- По-третє, у західній філософії у поняття **ОНТОЛОГІЯ** теж включають найзагальніші принципи буття, але вони розглядаються на рівні Тобто такі принципи буття у такому розумінні з'ясовуються лише, а не в процесі практичної, пізнавальної діяльності людини, взаємодії суб'єкта і об'єкта.

Питання №2

Філософське розуміння світу є найбільш узагальненим, тому у такому розумінні поняття **СВІТ** включає в себе _____

СВІТ – це єдність та Дійсності. В цьому сенсі СВІТ виступає як універсальна предметність щодо якої людина визначається як суб'єкт, що створює свій - світ це означає, що:

- ✓ СВІТ є ціле, а людина -
- ✓ СВІТ є визначальним, а людина ним;
- ✓ СВІТ існував до людини, а людина виникає в результаті
- ✓ СВІТ ЛЮДИНИ ґрунтується на основі універсальної предметності, у якій виявляться її як унікальної істоти, котра створює власний світ.

Однак єдність СВІТУ у філософському розумінні – не в ідеальному началі, а в його м.....і (це доведено сучасною наукою).

Питання №3

Найбільш загальною категорією філософії є також поняття **БУТТЯ** (від слова *БУТИ, ІСНУВАТИ, Є*).

БУТТЯ – філософська категорія, що позначає:

- ❖ Все те, що ми, що існує;
- ❖ Все те, що ми не бачимо, але воно є у (наприклад, радіохвилі, іонізуюче випромінювання, електричне поле тощо);
- ❖ Буття (ідеального);
- ❖ Буття як існування людини, суспільства.

Форми БУТТЯ:

- БУТТЯ речей, предметів, явищ;
- БУТТЯ
- БУТТЯ
- БУТТЯ соціального.

Питання №4

Поняття МАТЕРІЯ, його формування має свою історію:

~Античність: _____

~Новий час: _____

~Марксизм: _____

МАТЕРІЯ – це філософська категорія

.....

.....

.....

.....

Види матерії:

- Речовинні види (.....). Речовина – це

.....

.....

- Неречовинні види матерії (.....) – магнітне поле, поле ядерних сил, гравітаційне, електричне, радіохвилі, ультразвук, рентгенівські промені, іонізуюче випромінювання тощо.

- Антиречовинні види матерії (.....). вона є матерією, яка складається з античастинок. Експериментально на прискорювачах заряджених частинок отримані анти ядра гелію, антипротон, антинейтрон, антиелектрон тощо.

Структурні рівні матерії:

- ◇ Неорганічний рівень -

.....

.....;

- ◇ Органічний рівень -

.....

.....

.....

.....;

◇ Соціальний рівень -

.....
.....
.....

Спосіб існування матерії: – це зміна, будь – яка зміна, це – зміна взагалі.

Основні форми руху:

- > Механічна форма руху (дія - протидія, притягання -);
- > Фізична форма руху (позитивна - електрика, симетрія -);
- > Хімічна форма руху (розкладання -, асоціація -);
- > Біологічна форма руху (асиміляція -, спадковість -);
- > ... форма руху (соціальні суперечності, соціальні конфлікти, антагонізми тощо).

Часто можна зустріти в літературі ще такі форми руху: ІНФОРМАЦІЙНИЙ, ГЕОЛОГІЧНИЙ, ВСЕСВІТНИЙ,
..... тощо.

Формами існування матерії є

.....

ПРОСТІР – це _____

ЧАС – це _____

РУХ, ПРОСТІР і ЧАС є атрибутами матерії.

Запитання для самоперевірки:

- 1) Що вивчає розділ ОНТОЛОГІЯ?
- 2) Чим характеризується поняття БУТТЯ?
- 3) Які є форми БУТТЯ?
- 4) Що включає в себе поняття СВІТ?
- 5) Яка історія поняття МАТЕРІЯ?
- 6) Що сьогодні філософія включає в поняття МАТЕРІЯ?
- 7) Охарактеризуйте основні атрибути матерії.
- 8) Які вам відомі види матерії, наведіть приклади?
- 9) Які є структурні рівні матерії?
- 10) У чому полягає матеріальна єдність світу?
- 11) складіть глосарій основних понять з теми:

➤ СВІТ -

.....
....

... ;

➤ БУТТЯ -

.....
.....

..... ;

➤ МАТЕРІЯ -

.....
.....

..... ;

➤ РУХ -

.....
... ;

➤ ПРОСТІР -

.....
.....

.....
..... ;

➤ ЧАС -

.....
.....

.....

ТЕМА №11. Гносеологія

План

1. Природа і призначення процесу пізнання.
2. Практика як основа і рушійна сила пізнання.
3. Пізнання як процес відображення реальної дійсності, його основні види.
4. Поняття істини, її види, шляхи досягнення.
5. Практика як критерій істини, її абсолютний і відносний характер.
6. Специфіка наукового пізнання. (Питання до самостійного вивчення)
7. Поняття науки, її види і функції. (Питання до самостійного вивчення)
8. Емпіричний та теоретичний рівні наукового пізнання. (Питання до самостійного вивчення)
9. Форми і методи наукового пізнання. Особливості методів соціального дослідження. (Питання до самостійного вивчення)

Література: 2 – т.11; 3 – т.14; 5 – т.11; 8 – гл.4(р.ІІІ); 9 – т.12.

Питання №1

Однією з функцій свідомості є
ТЕОРІЯ ПІЗНАННЯ (.....) – це розділ філософії,
що вивчає

.....
.....

.....

.....

.....

.....

.....

СУБ'ЄКТИ ПІЗНАННЯ -

.....

.....

.....

ОБ'ЄКТИ ПІЗНАННЯ -

.....

.....

.....

Питання №2

ПІЗНАННЯ – це

.....

.....

.....

.....

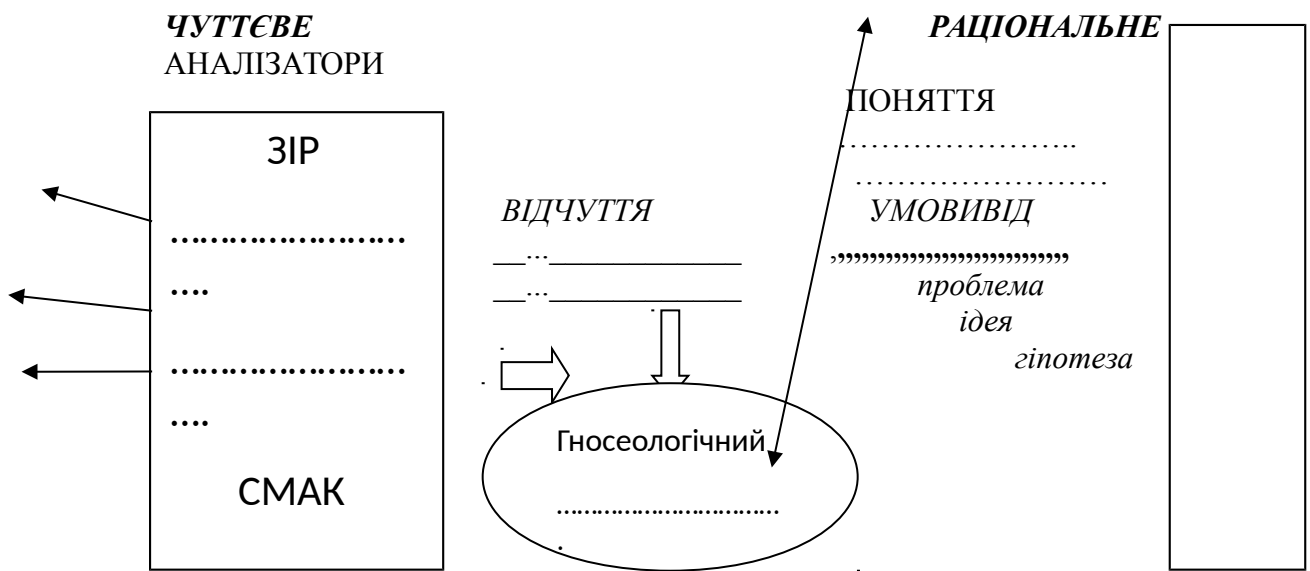
.....

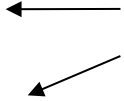
ПРИНЦИПИ ПІЗНАННЯ:

-
-
-
-
-
-
-

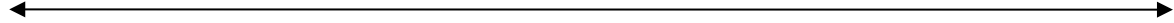
Питання №3

СТУПЕНІ ПІЗНАННЯ





МИСЛЕННЯ



Чуттєве пізнання -

.....
.....
.....

- ВІДЧУТТЯ – це

.....
.....;

- СПРИЙНЯТТЯ – це

.....
.....;

- УЯВЛЕННЯ – це

.....
.....;

- ГНОСЕОЛОГІЧНИЙ ОБРАЗ – це

.....
.....

Раціональне пізнання -

.....
.....

- ПОНЯТТЯ – це

.....
.....;

Наприклад, ОБЛІК, ТОРГІВЛЯ, ФІНАНСИ тощо. В цих поняттях не беруться до уваги їхні конкретні ознаки (який облік – бухгалтерський, фінансовий, кадровий, військовий; яка торгівля – прибуткова, збиткова; які фінанси – державні, підприємства тощо).

- СУДЖЕННЯ – це

.....
.....;

Наприклад, «Україна – європейська держава»; «ВТЕК є структурним підрозділом КНТЕУ».

- УМОВИВІД – це

.....
.....
.....

✓ ПРОБЛЕМА – це

.....
.....
.....
.....;

✓ ГІПОТЕЗА – це

.....
.....
.....
.....;

✓ КОНЦЕПЦІЯ – це

.....
.....
.....
.....;

✓ НАУКОВА ТЕОРІЯ – це

.....
.....
.....
.....

Методи теоретичного рівня:

◇ АНАЛІЗ – це

.....
.....;

◇ СИНТЕЗ – це

.....
.....;

◇ ІНДУКЦІЯ – це

.....
.....;

◇ ДЕДУКЦІЯ – це

.....
.....;

◇ МЕТОД АБСТРАГУВАННЯ -

.....
.....;

◇ ІСТОРИЧНИЙ МЕТОД – це

.....
.....
.....;

◇ ЛОГІЧНИЙ МЕТОД – це

.....
.....
.....;

◇ ІДЕАЛІЗАЦІЯ – це

.....
.....
.....;

◇ ФОРМАЛІЗАЦІЯ – це

.....
.....
.....
.....;

◇ МОДЕЛЮВАННЯ – це

.....
.....
.....
.....;

◇ МАТЕМАТИЗАЦІЯ – це

.....
.....
.....
.....

Питання №4

Результатом пізнання, його метою, найважливішим здобутком є досягнення

ІСТИНА – це

.....
.....
.....

Види істини:

❖ ОБ'ЄКТИВНА – це

.....
.....
.....

..... Наприклад, у процесі пізнання можливе перебільшення моменту відносності істини, що у процесі пізнання ми не зможемо досягнути ніякого абсолютного знання, його елементів, частинок (релятивізм).

Хиба у процесі пізнання відрізняється від ПОМИЛКИ – це невідповідність ..
..... Така невідповідність обумовлена особистими якостями людини, її компетентністю, фаховим рівнем.

Питання №5

Поняття **ПРАКТИКА** (від грецького – діяння, активність) не має однозначного тлумачення у філософії:

- ~ У вузькому розумінні – це *експеримент*;
- ~ У широкому розумінні – це *цілісна система діяльності людини, досвід усього людства*. У цьому сенсі ПРАКТИКА – це ..
.....
.....
.....

У процесі практики відбувається реалізація сутнісних сил людини, її знань, навичок, вмінь, які вона **ОПРЕДМЕТНЮЄ** (створює свій «світ речей»). З іншого боку, людина в процесі практики освоює результати попередньої людської діяльності – Р.....Є їх (збагачується предметним світом інших).

Структура практики:

➤ **ПРАЦЯ** -

.....
.....
.....
.....;

➤ **ПРЕДМЕТ ПІЗНАННЯ** – речі, явища, процеси, їх сторони, властивості, відношення, котрі входять у процес пізнавальної діяльності людини;

➤ **МЕТА** -

.....
.....
.....;

➤ **МОТИВ** -

.....
.....
.....;

➤ **ПОТРЕБА** -

.....
.....
.....;

➤ **ЗАСОБИ ПІЗНАННЯ -**

.....
.....
.....
.....
.....;

➤ **РЕЗУЛЬТАТ ПІЗНАННЯ -**

.....
.....
.....

Практика як КРИТЕРІЙ ІСТИНИ:

Поняття **КРИТЕРІЙ** (від грецького – засіб для суджень) – ознака, на основі якої відбувається оцінка, визначення, розподіл чи класифікація чого-небудь; засіб перевірки на чи того чи іншого судження умовиводу, концепції, гіпотези, теорії тощо.

Засоби перевірки на істинність того чи іншого наукового положення можуть бути різними, однак основним, фундаментальним критерієм істини, мірилом достовірності знань, їх відповідності об'єктивній дійсності в кінцевому рахунку є ПРАКТИКА ЯК СУКУПНА ЛЮДСЬКА ПРЕДМЕТНА ДІЯЛЬНІСТЬ.

Функції практики:

- ➔ **КРИТЕРІЙ ІСТИНИ ;**
- ➔ **ОСНОВА ПРОЦЕСУ ПІЗНАННЯ** на різних етапах і рівнях;
- ➔

Запитання для самоперевірки

- 1) Що вивчає ГНОСЕОЛОГІЯ?
- 2) Охарактеризуйте суб'єкти і об'єкти пізнання.
- 3) Що означає ПІЗНАННЯ як процес?
- 4) На які ПРИНЦИПИ спирається пізнання з точки зору гносеології?
- 5) Охарактеризуйте чуттєве пізнання.
- 6) Охарактеризуйте раціональне пізнання.
- 7) Охарактеризуйте наукове пізнання.
- 8) Що включає в себе поняття ІСТИНА? Які є види істини?
- 9) Яку роль відіграє ПРАКТИКА в процесі пізнання?
- 10) Чому практику вважають КРИТЕРІЄМ ІСТИНИ?

Тема №12. Діалектика та її альтернативи

План

1. Діалектика як система.
2. Поняття ПРИНЦИП, ЗАКОН, КАТЕГОРІЯ у діалектиці.
3. Неосновні закони діалектики (категорії діалектики).

4. Основні закони діалектики.
5. Альтернативи діалектики.

Література: 5 – т.7, с.222-260; 7 – с.31-142 8 – с.396-411; 9 – т.9, с.158-191.

Питання №1

ДІАЛЕКТИКА є загальною теорією розвитку всього сущого, яка адекватно відображає його еволюцію у своїх законах, категоріях та принципах.

Поняття ДІАЛЕКТИКА, якщо розглядати його в історико-філософському аспекті, має **декілька визначень**:

- ✓ В античній філософії - означало мистецтво суперечки, суб'єктивне вміння вести полеміку;
- ✓ Під поняттям ДІАЛЕКТИКА розуміють стиль мислення, який характеризується гнучкістю, компромісністю;
- ✓ ДІАЛЕКТИКА – це теорія розвитку
«.....»,
«.....» (у Гегеля);
- ✓ ДІАЛЕКТИКА – це наука про зв'язки, що мають місце в об'єктивному світі;
- ✓ ДІАЛЕКТИКА – це теорія розвитку не лише абсолютної ідеї, як у Гегеля, а й розвитку
....., як у Маркса, яка враховує різнобічність речей, їх взаємодію, суперечності, рухливість, переходи тощо;
- ✓ ДІАЛЕКТИКА – це наука про найбільш загальні закони розвитку,
..... і пізнання;
- ✓ ДІАЛЕКТИКА – це логіка, логічне вчення про закони і форми відображення у мисленні
.....
....;
- ✓ ДІАЛЕКТИКА – це теорія пізнання, яка враховує складність і суперечливість останнього, зв'язки об'єктивного і суб'єктивного в істині, єдність абсолютного і відносного тощо, використовуючи у цьому процесі основні закони, категорії та принципи діалектики, їх гносеологічні аспекти;
- ✓ ДІАЛЕКТИКА – це загальний метод, методологія наукового пізнання, творчості взагалі.



**Принцип
розвитку**

**Основні
закони
діалектики**

Сутність принципу всезагального зв'язку

Сутність принципу розвитку

Поняття діалектики:

✓ **РОЗВИТОК** – це

✓ **САМОРОЗВИТОК** – це

✓ САМОПУХ – це

✓ ПУХ – це

Діалектика як філософська теорія розвитку спирається на такі фундаментальні поняття, як ЗВ'ЯЗОК, ВЗАЄМОДІЯ, ВІДНОШЕННЯ

Питання №2

Принцип (від лат. –) начало, основа, підвалина або внутрішнє переконання людини, ті практичні засади, котрими вона користується у своєму житті.

У філософському розумінні поняття ПРИНЦИП означає

Закон – це передусім об'єктивність, те, що не залежить від волі і бажання людини, від її свідомості. Тобто, ЗАКОН – це суттєве відношення, зв'язок між сутностями який є:

-
-
-
-
-
-

Категорії діалектики (неосновні закони діалектики) – це універсальні форми мислення, форми узагальнення реального світу, в яких знаходять своє відображення

Питання №3

➔ **ОДИНИЧНЕ, ОСОБЛИВЕ, ЗАГАЛЬНЕ**

ОДИНИЧНЕ – це

ЗАГАЛЬНЕ – це

ОСОБЛИВЕ – це

Наприклад,

➔ СУТНІСТЬ І ЯВИЩЕ

СУТНІСТЬ – це

ЯВИЩЕ – це

Наприклад,

➔ ЗМІСТ І ФОРМА

ЗМІСТ - це

ФОРМА - це

.....
.....
.....
.....

Наприклад,

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

➔ ПРИЧИНА І НАСЛІДОК

ПРИЧИНА – це

.....
.....
.....
.....

НАСЛІДОК – це

.....
.....
.....
.....
.....

Форми причинно – наслідкових зв’язків: (П – причина, Н – наслідок)
(зобразіть)

Наприклад,

.....
.....
.....
.....
.....

→ **МОЖЛИВІСТЬ І ДІЙСНІСТЬ**

МОЖЛИВІСТЬ – це

.....
.....
.....
.....

ДІЙСНІСТЬ – це

.....
.....
.....

Наприклад,

.....
.....
.....
.....
.....

→ **НЕОБХІДНІСТЬ І ВИПАДКОВІСТЬ**

НЕОБХІДНІСТЬ – це

.....
.....
.....
.....
.....

ВИПАДКОВІСТЬ – це

.....
.....
.....

Наприклад,

.....
.....
.....
.....
.....

Питання №4

✓ **Закон єдності і боротьби протилежностей**

Сутність закону: розкриває

.....

.....

.....

.....

Категорії, що його розкривають:

- **ТОТОЖНІСТЬ** – це

.....

.....

.....

.....

.....

- **ВІДМІННІСТЬ** – це

.....

.....

.....

.....

- **СУПЕРЕЧНІСТЬ** – це

.....

.....

.....

Зобразіть схематично і наведіть приклади:

✓ **Закон взаємного переходу кількісних змін у якісні**

Сутність закону:

.....

.....

.....

.....

.....

Категорії, які його розкривають:

■	ВЛАСТИВІСТЬ	—	це
.....			
.....			
.....			
■	КІЛЬКІСТЬ	—	це
.....			
.....			
.....			
■	ЯКІСТЬ	—	це
.....			
.....			
.....			
.....			
■	МІРА	—	це
.....			
.....			
.....			
.....			
■	СТРИБОК	—	це
.....			
.....			
.....			
.....			

Наведіть приклад та зобразіть схематично:

✓ **Закон заперечення заперечення**

Сутність закону:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Заперечення заперечення є триєдиним процесом розвитку, який розкривається через такі *категорії*:

✓ **ДЕСТРУКЦІЯ** – це

.....

.....;

✓ КУМУЛЯЦІЯ – це

.....
.....
.....;

✓ КОНСТРУКЦІЯ – це

.....
.....
.....
.....

Наведіть приклади і зобразіть схематично дію закону:

.....
.....
.....
.....
.....

Питання №5

Альтернативи діалектики як **теорії розвитку**:

➤ **МЕТАФІЗИКА** – (з грецької «мета» - між, після, через)- префікс, що характеризує проміжний стан речі, її зміну, переміщення тощо.

В сучасній науці вживається для позначення складних систем, наприклад, метатеорія, метаматематика, металогіка, метагалактика.

«Фізика»- природа, наука про природу, що вивчає загальні властивості матеріального світу.

Термін МЕТАФІЗИКА дослівно означає «після фізики». Термін був вперше застосований у зв'язку з класифікацією філософської спадщини Арістотеля.

Поняття МЕТАФІЗИКА в історико - філософському аспекті **має ряд значень**:

- МЕТАФІЗИКА - це вчення про надчуттєві, недоступні досвідові принципи і начала буття (існування світу);
- МЕТАФІЗИКА – синонім
- МЕТАФІЗИКА в переносному розумінні (буденному) вживається для означення чогось
- МЕТАФІЗИКА – це наука про речі, спосіб з'ясування світоглядних питань (.....), які не піддаються осягненню за допомогою експерименту та методів конкретних наук;
- МЕТАФІЗИКА – це концепція розвитку, метод пізнання, альтернативний У значенні «антидіалектика» термін «метафізика» запровадив у філософію

У чому ж виявляється **альтернативність** діалектики та метафізики:

- ...
- _____ . Наприклад,
-

.....
.....
.....
.....

➤ **ЕКЛЕКТИКА** – (від грецького - вибираю) -

.....
.....
.....
.....
.....

..... . Наприклад,

.....
.....
.....
.....

Альтернативи діалектики як **теорії пізнання**:

➤ **ДОГМАТИЗМ** – (з грецької – положення, що сприймається на віру, без доведення)

-
.....
.....
.....

..... . Наприклад,

.....
.....
.....
.....

➤ **РЕЛЯТИВІЗМ** – (з грецької – релятивний, відносний) -

.....
.....
..... . Наприклад,

.....
.....
.....
.....

Запитання для самоперевірки:

- 1) У чому сутність ДІАЛЕКТИКИ як системи?
- 2) Розкрийте зміст принципів ДІАЛЕКТИКИ.
- 3) Охарактеризуйте зміст неосновних законів ДІАЛЕКТИКИ.
- 4) Поясніть сутність основних законів ДІАЛЕКТИКИ.
- 5) Дайте загальну характеристику альтернатив ДІАЛЕКТИКИ.

ТЕМА №13. Філософія і методологія соціального та економічного пізнання

План

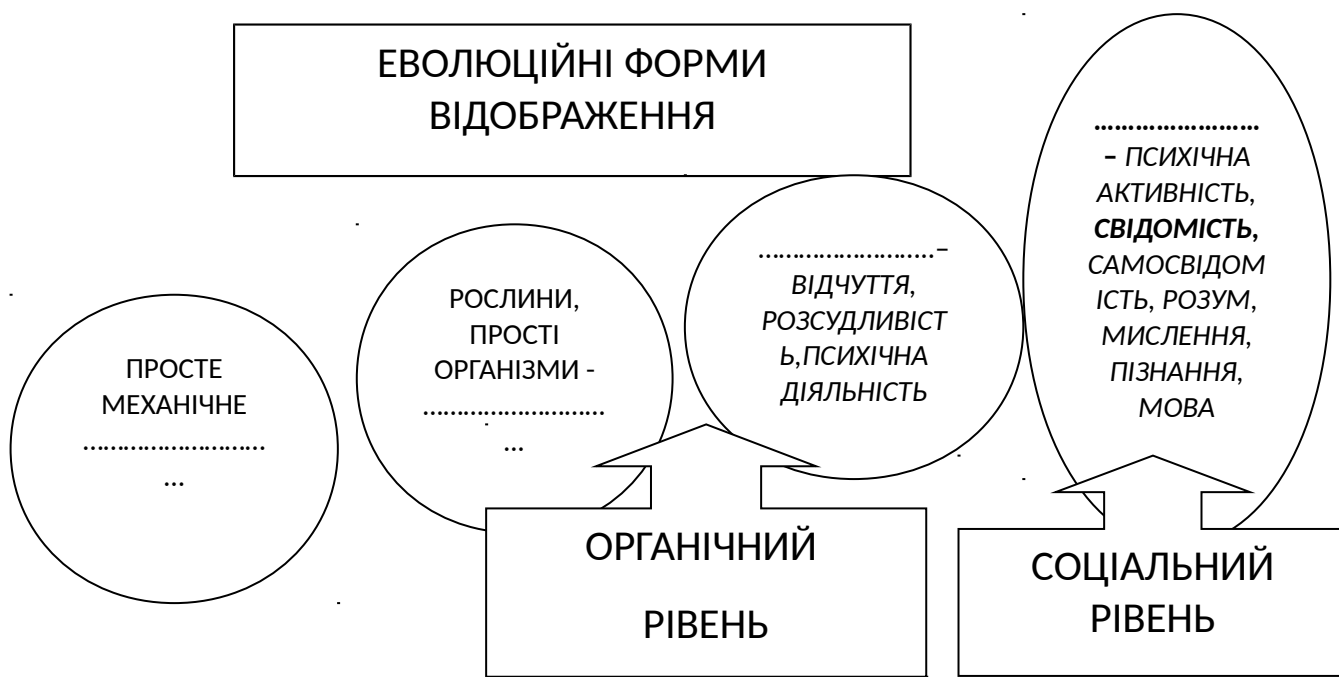
1. Методології та стилі мислення.
2. Рівні методологій.
3. Основні методи наукового пізнання.
4. Економічна діяльність і мораль.
5. Проблема гуманізації економічної освіти.
6. Основні гіпотези походження свідомості.

Література: 2 – с.151-166; 3 – с.302-327; 5 – т.6, с.201-221; 7 – с.144-161; 8 – с.349-370; 9 – т.11, с.209-218.

Питання №1

ВІДОБРАЖЕННЯ – це загальна властивість матерії; це – здатність матеріальних явищ, предметів, систем у процесі взаємодії в своїх структурах особливості інших явищ, предметів і систем.

Відображення проявляється в якісно різних формах. Кожна з них обумовлюється і розвитку матерії, визначається її внутрішнім Відображення удосконалюється і ускладнюється; виділяють кілька рівнів відображення.





Усі типи відображення мають загальні властивості:

- Будь-який тип відображення є результатом впливу одного об'єкту на інший;
- У об'єкті, який був підданий дії, залишається, який відтворює особливості
- Цей слід впливає на

Тобто, відображення є взаємодією, так як залишається пам'ять про властивості кожної із сторін в іншій.

Питання №2

СВІДОМІСТЬ – це

.....
.....
.....
.....
.....
.....

БІОЛОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ПОЯВИ СВІДОМОСТІ:

- ✓
.....
.....;
- ✓
.....
.....;
- ✓
.....
.....;
- ✓
.....
.....;

СОЦІАЛЬНІ ПЕРЕДУМОВИ ПОЯВИ СВІДОМОСТІ:

- ✓
.....
.....;
- ✓
.....
.....;

✓

.....

.....

Таким чином, **СОЦІАЛЬНІСТЬ** є визначальним фактором виникнення свідомості, так як

.....

.....

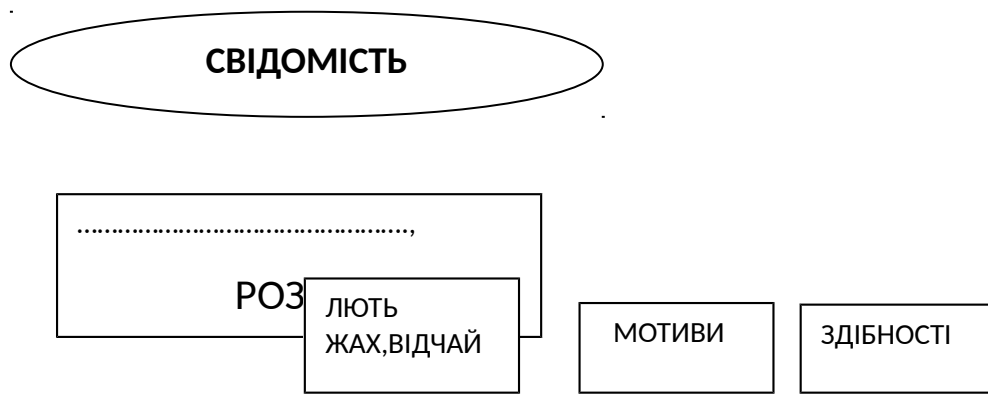
.....

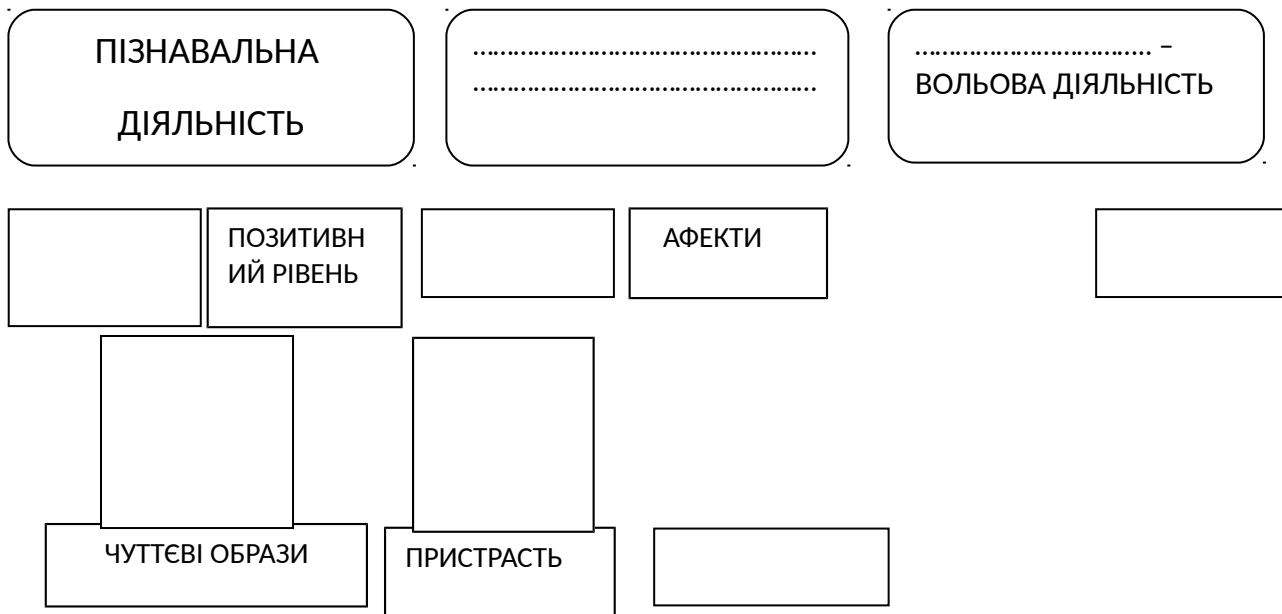
.....

.....

Питання №3

Психіка людини складається із таких духовних утворень, як свідоме і несвідоме, є багатовимірним утворенням і перебуває у взаємодії.



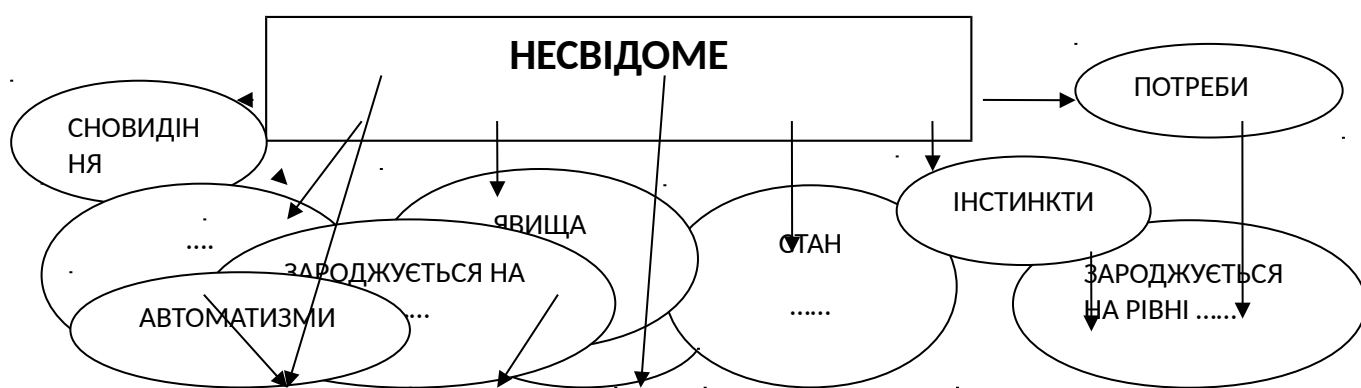


МИСЛЕННЯ - ____...

САМОСВІДОМІСТЬ - ____...

Питання №4

НЕСВІДОМЕ – це



СНОВИДІННЯ – це _____

_____.

ГІПНОТИЧНІ СТАНИ – це _____

_____.

ЯВИЩА СОМНАМБУЛІЗМУ – це _____

_____.

СТАНИ НЕОСУДНОСТІ – це _____

_____.

ІНСТИНКТИ – це _____

_____.

АВТОМАТИЗМИ – це _____

_____.

РЕФЛЕКСІЯ – це - _____

_____.

ПІДСВІДОМІСТЬ – це _____

Запитання для самоперевірки:

- 1) Що означає поняття **ВІДОБРАЖЕННЯ**?
- 2) Охарактеризуйте еволюційні форми відображення.
- 3) Охарактеризуйте біологічні передумови появи свідомості.
- 4) Чому **СОЦІАЛЬНІСТЬ** є визначальним чинником в появі свідомості?
- 5) Який психічний процес називають **СВІДОМІСТЮ**?
- 6) Охарактеризуйте структуру свідомості та її функції.
- 7) Який пласт психіки називають **НЕСВІДОМИМ**? Хто його відкрив? Що сьогодні включають в його структуру?

ТЕМА №14. Соціальна філософія: філософська антропологія

План

1. Поняття суспільства.
2. Матеріалістичний та ідеалістичний підходи до розуміння суспільства.
3. Філософська антропологія про людину.
4. Закони суспільства, їхній характер і особливості. (Питання до самостійного вивчення)

Література: 2 – т.12; 3 – т.15; 5 – р.4; 8 – гл.1 (р.); 9 – т.13,14.

Питання №1

Соціальні якості:

- Перетворені природні якості;
- Природні процеси виведені за межі загальних визначень та типологій;
-
.....
.....
.....;
- Норми, стандарти та обмеження у новому функціонуванні перетвореного природного;
-
.....;
-
.....
.....

СОЦІАЛЬНЕ – це

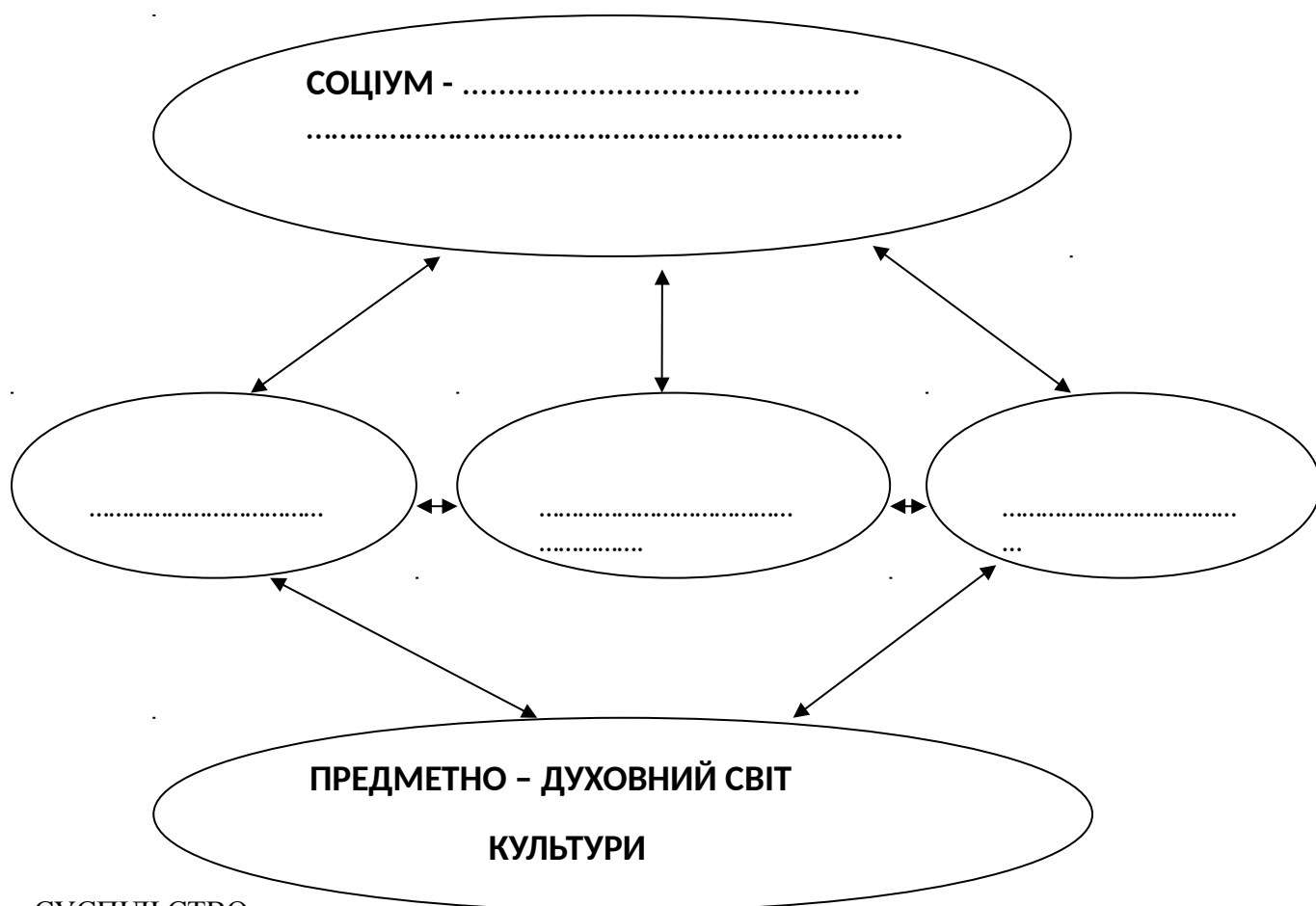
.....
.....
.....
.....

Соціальні процеси суттєво відрізняються від природних, але головна відмінність соціального життя – це **СПОСІБ ЖИТТЯ**.

СПОСІБ ЖИТТЯ – це

.....
.....
.....

Тому, **СОЦІУМ** – це особливий спосіб життя особливих істот -,
головними чинниками якого є
..... і; генетично –
функціональний зв'язок між якими спричиняє до створення відмінного від природного
.....
(див. схему).



СУСПІЛЬСТВО – це

.....
.....
.....
.....

Сфери суспільного життя:

1) Матеріальна -

.....
.....

-;
- 2) Соціально – політична -
-
-;
- 3) Духовна -
-
-;
- 4) Культурно – побутова -
-
-

Питання №3

- ➔ У соціальній філософії РУШІЙНИМИ СИЛАМИ розвитку суспільства вважають різні суспільні явища:
- ❖ Об'єктивні суспільні суперечності;
 - ❖;
 - ❖ Спосіб виробництва та обміну;
 - ❖;
 - ❖;
 - ❖ Соціальні революції;
 - ❖ Потреби та інтереси;
 - ❖, тощо.

Рушійною силою дій кожної людини, будь-якої соціальної групи, суспільства в цілому як соціальної системи; кожного соціального інституту, що функціонує у тому чи іншому суспільстві, соціальних спільнот людей, всього людства – це є

Зміст **ІНТЕРЕСУ** визначається

..... . Він є реальною причиною соціальних дій, подій, звершень. Суспільне життя «нормує» інтереси, надає їм форми, сенсу, визначає засоби їх реалізації.

Отже, РУШІЙНІ СИЛИ суспільного розвитку – це

➔ СУБ'ЄКТ суспільного розвитку – це

.....

- [illegible]

-
-
-
-
-

- 1) Що слід розуміти під поняттям **СОЦІАЛЬНЕ**?
- 2) Як пов'язані між собою поняття **СПОСІБ ЖИТТЯ** і **СОЦІУМ**?
- 3) Що включає і себе поняття **СОЦІУМ**?
- 4) Що означає поняття **СУСПІЛЬСТВО**?
- 5) Охарактеризуйте **СФЕРИ СУСПІЛЬНОГО ЖИТТЯ**?
- 6) Що є **РУШІЙНИМИ СИЛАМИ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА**?
- 7) Що розуміють під поняттям **СУБ'ЄКТИ СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ**?
- 8) Яке місце займає **ІНТЕРЕС** у розвитку суспільства?
- 9) Яку роль і чому відіграє **ОСОБИСТІСТЬ** у розвитку суспільства?

ТЕМА №15. Глобалістика як наука

План

1. Глобалістика: особливості та предмет дослідження.
2. Напрями глобалістики.
3. Етапи становлення глобалістики.
4. Школи глобалістики.

Література: 3 – т.20; 5- т.22; 9 – т.15-16.

Питання №1

Все, що ми називаємо людським началом буття, постає перед нами як певне протистояння та збалансування стихійно – природного та нормативно – соціального в людині. Цей момент є принципово важливим для філософського осмислення людини, і він набув свого досить виразного виявлення у проблемі КУЛЬТУРИ. У ХХ ст. ця проблема постала як одна з найгостріших у цілій низці соціально – гуманітарних наук. З чим це пов'язано?

- Значне ускладнення соціально – історичних процесів, коли через інтенсифікацію економічного життя відбулося зростання соціального спілкування; можна навіть говорити про певну інтернаціоналізацію історії.
- Внаслідок інтенсифікації соціально – історичних процесів відбулося певне змішування культур, народів, етносів, результатом чого постала криза європоцентризму.
- Те, що вважалося видатними досягненнями європейської культури, може бути оберненим проти людини.
- Почалися процеси формування неklasичної культури (масової, авангардної).

За цих обставин і відбулося звернення до явища КУЛЬТУРИ, яке почало розглядатися як основа людського способу буття та провідного людиноутворюючого чинника.

Це значить, що людина стає людиною лише за умови прилучення до, включення у процес творення та використання

Суттєві ознаки КУЛЬТУРИ:

- Те, що пройшло через людську перетворюючу діяльність («друга природа», створена людиною);
- Способи,, творення культурних явищ (культуро творча людська діяльність), які вводять людину у так званий аспект культури;
- Сукупність найперших та найвищих і цінностей;
- Те, із створеного людьми, в чому глибинні якості та можливості людини проявилися максимально повно, досконало та виразно,

- Способи збереження, та
культурних цінностей;
- Внутрішній та зовнішній діалогізм;
- Правила,, та
..... людської поведінки.

Основні риси неklasичної культури:

-
.....;
-
.....;
-
.....

Яскравим проявом неklasичної культури у XX ст. постає так звана «**масова культура**», яка бачить свою місію в тому,

.....
.....
.....

Питання №2

Ознаки цивілізації за Морганом:

- ✓ Виникнення та розвиток міст,
- ✓ Оброблення та використання,
- ✓ Виникнення,
- ✓ Поява та публічних,
- ✓ Виникнення сім'ї.

.....
.....

Головні ознаки цивілізації за О.Шпенглером:

- ~ Високий рівень розвитку техніки і науки,
- ~ Скупчення людей у гігантських,
- ~ Деградація і,
- ~ Перетворення народів із виразно окреслених етнічних спільнот у,
- ~ Падіння зацікавленості
.....,
- ~ занепад суспільства,
- ~ Поширення ерзац – культури,
- ~ Нівеляція людських особливостей.

.....
.....

Сьогодні поняття ЦИВІЛІЗАЦІЯ найчастіше застосовують для означення досягнутого ступеня суспільного розвитку, а також набутого рівня функціонування культури в усіх її складових. Іншими словами:

ЦИВІЛІЗАЦІЯ – це такий рівень і стан суспільства, якому притаманні високий злет та її ефективне функціонування в усіх галузях буття суспільства.

Питання №3

Розглянуті особливості культури як суспільно – історичного явища дають можливість зрозуміти, що культуру творять людські особистості, проте, вони вписані в певні спільноти, історичні епохи, певний суспільний процес.

Оскільки в наш час основною формою соціальної спільноти людей постає НАЦІЯ, то найчастіше в дослідженнях культури фігурує поняття КУЛЬТУРИ.

Змістовні елементи національної культури:

- ❖ Загальнолюдський елемент -

.....
.....;
.....;

- ❖ Національний елемент -

.....
.....
.....
.....;

- ❖
.....
.....
.....

Часто культуру розуміють і **оцінюють** **однобічно**:

- *Космополіти (інтернаціоналісти)* -

.....
.....
.....;
.....;

- *Радикальні націоналісти (шовіністи)* -

.....
.....
.....
.....;

- *Функціоналісти (або феноменологічний підхід)* -
-
-
-
-

(Напишіть переваги та недоліки космополітизму і націоналізму; наведіть приклади):

This image shows a single sheet of white paper with horizontal blue ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are approximately 20 lines visible. The paper has a slight shadow on the right side, suggesting it's resting on a surface.

Питання №4

У філософських та культурологічних дослідженнях тип цивілізації визначають за різними ознаками: релігійними, етнічними, расовими характеристиками, за особливостями взаємодії з природою.

!!! Сучасну західну цивілізацію переважно визначають за її способом освоєння світу і тому називають ІНДУСТРІАЛЬНОЮ (ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОЮ).

Індустріальна цивілізація постає умовою усвідомлення, проголошення та захисту прав людини, культивування індивідуальної людської самобутності.

Але індустріальне виробництво принесло людству не лише здобутки. Його **негативні сторони** виявилися у тому, що:

- Воно зробило людську працю
-
-
-
-;
- Машинне виробництво призвело до
-
-
-
-
-
-
-;

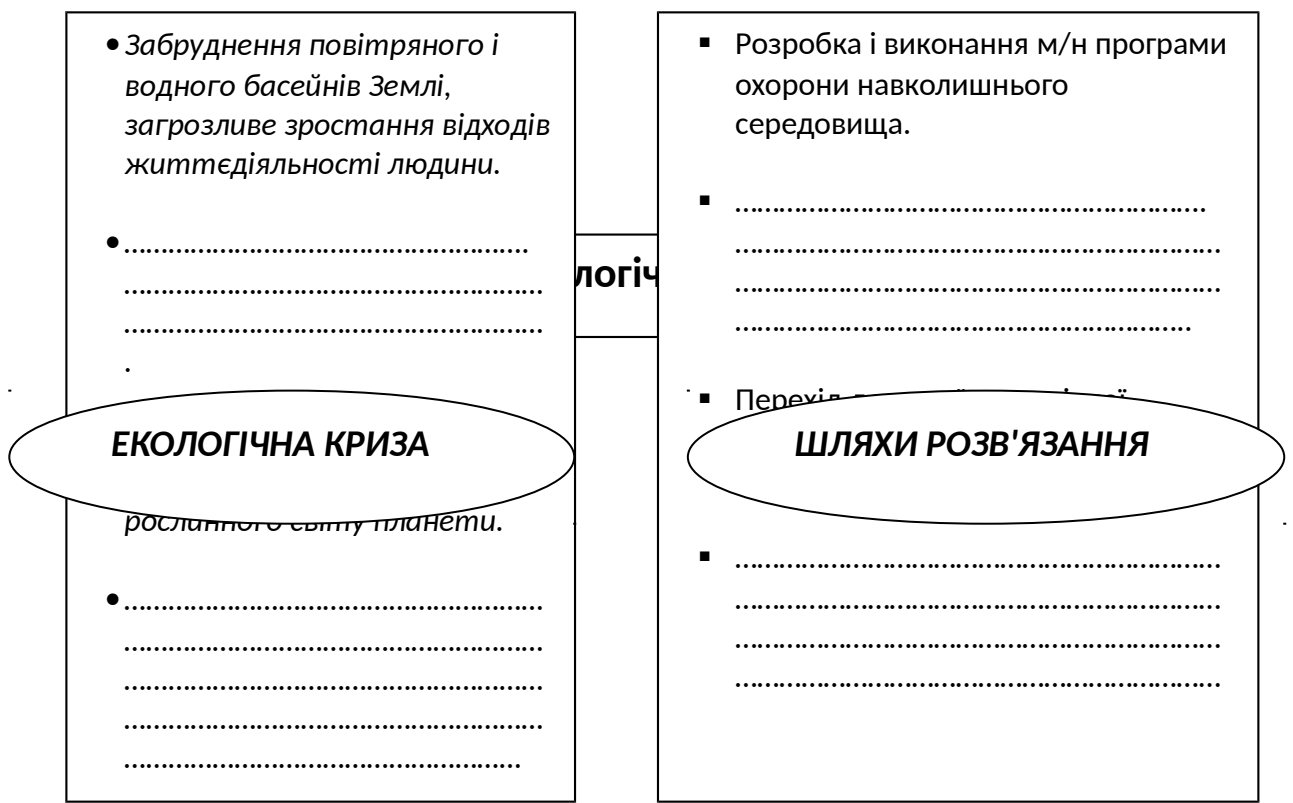
- Впровадження машин та машинного виробництва зумовило значну раціоналізацію людської свідомості, виникнення світобачення, ототожнення природних процесів і навіть людини з

Але головним негативним наслідком індустріалізації виробництва стало виникнення **ГЛОБАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ СУЧАСНОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ**, зумовлених тим, що

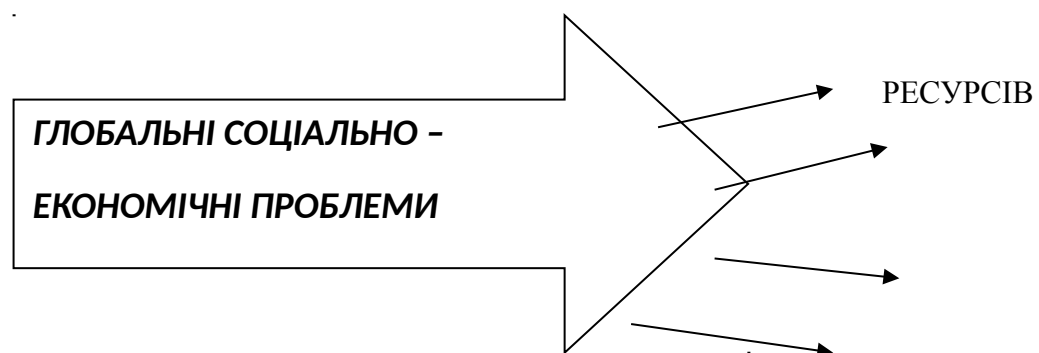
- Соціально – екологічні;
-
-
-

Головні ознаки глобальних проблем:

- ✓ Їх загальнолюдський характер;
- ✓
- ✓ Надзвичайна гострота;
- ✓



Наприклад,



ДЕМОГРАФІЧНА

.....
.....

Наприклад, _____

До **ГЛОБАЛЬНИХ СОЦІАЛЬНО - ПОЛІТИЧНИХ ПРОБЛЕМ** відносять:

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

До глобальних проблем сучасної цивілізації належать **ПРОБЛЕМИ ЛЮДИНИ** :

.....
.....
.....
.....
.....
.....

ШЛЯХИ ТА УМОВИ РОЗВ'ЯЗАННЯ ГЛОБАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ:

❖ *Масове роз'яснення значення та масштабів глобальних проблем;*

❖
.....
.....;

❖ *Міжнародну співпрацю у справі розв'язання глобальних проблем на різних рівнях;*

❖
.....
.....
.....

.....

.....

ВИСНОВКИ:

Запитання для самоперевірки:

- 1) Якими є причини загострення питання про культуру ?
- 2) Назвіть суттєві ознаки культури.
- 3) Якими є ознаки некласичної культури?
- 4) Назвіть ознаки цивілізації за Морганом та за Шпенглером.
- 5) Як пов'язані між собою поняття КУЛЬТУРА і ЦИВІЛІЗАЦІЯ?
- 6) За якими ознаками культури розділяють на НАЦІОНАЛЬНІ та ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКІ? А як вони пов'язані?
- 7) Як називають сучасну західну цивілізацію і чому?
- 8) Які наслідки має даний тип цивілізації?
- 9) Які проблеми називають ГЛОБАЛЬНИМИ ПРОБЛЕМАМИ СУЧАСНОСТІ? Назвіть їх головні ознаки.
- 10) Які проблеми є соціально – екологічними? Які шляхи їх розв'язання?
- 11) Охарактеризуйте глобальні соціально – економічні проблеми.
- 12) Які проблеми є глобальними соціально – політичними?
- 13) В чому сутність глобальних проблем людини?
- 14) Які існують шляхи та умови розв'язання глобальних проблем?

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ, ЩО ВІНОСЯТЬСЯ НА ПІДСУМКОВИЙ МОДУЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ №1

1. Що в переказі з грецької мови означає філософія:
2. Укажіть основні форми ідеалізму:
3. Які з перелічених питань є філософськими питаннями:
4. Що є домінуючим, початковим в світогляді:
5. Що таке міф:
6. Що таке релігія:
7. Встановіть послідовність історичних типів світогляду:
8. Філософії властиві функції:
9. Родоначальник філософії матеріалізму:
10. Родоначальник філософії ідеалізму:
11. Для релігійного світогляду більш визначальним є :
12. Хто з античних філософів вважав, що все в світі складається з атомів:
13. Які форми державного устрою Платон вважав позитивними.
14. Ціль філософії, за Епікуром, це:
15. Вкажіть автора висловлювання: «речі – тіні ідей»:
16. Кому належить фраза «пізня самого себе»:
17. Вкажіть автора висловлювання «Людина – міра речей»:

18. Вкажіть автора висловлювання «Я знаю, що я нічого не знаю»:
19. Вкажіть автора висловлювання «В одну і ту ж річку не можна увійти двічі»:
20. Хто з давньогрецьких філософів «шукав» людину:
21. Початком філософії, як вважав Платон є:
22. Вкажіть автора висловлювання «Людина – громадська тварина»:
23. Основною проблемою середньовічної філософії є:
24. Вираз «вірую, бо абсурдно» належить:
25. Теоцентризм – це світоглядна позиція, в основі якої лежить уявлення про верховенство:
26. Августин Блажений вважав, що суть людини укладена в любові до:
27. Філософія в Середні віки займала підлегле становище до:
28. Основний систематизатор середньовічної схоластики зрілого етапу її розвитку:
29. Реалізм, як напрям Середньовічної філософії – це вчення про те, що:
30. Патристика – це:
31. Номіналізм – це:
32. Реалізм – це:
33. Термін «гуманізм» означає:
34. Гуманістичний світогляд вперше став складатися:
35. Термін «утопія» означає буквально:
36. Питання філософії політики в період Відродження розроблялися:
37. В основі натурфілософії Відродження лежить:
38. Визначальне значення для формування філософії Нового часу мало:
39. Наука як специфічний тип духовного виробництва виникла в епоху:
40. За Ф. Беконом, емпіризм – це:
41. Ф. Бекон є родоначальником європейського:
42. Засновником раціоналістичної філософії Нового часу вважають:
43. Кому з філософів належить вислів: «Мислю – отже існую»:
44. Філософ Нового часу, який взяв за основу своєї системи принцип «у Всьому повинен сумніватися»:
45. Основним методом отримання істинних знань Р. Декарт вважає:
46. Розум розглядається в якості істотної властивості людини у філософії:
47. Назвіть три шляхи пізнання за Ф. Беконом:
48. Кому належить фраза «Знання – це сила»:
49. Чим уподібнює систему знань Р. Декарт:
50. Кому належить ідея про розподіл влади на три гілки (законодавча, виконавча, суддівна):
51. Про ідолів помилки писав:
52. Кому з французьких філософів належить робота «Людина - машина»:
53. Створення енциклопедії пов'язане з іменами:
54. Сутність деїзму полягає у:
55. Автором висловлювання «Людина народжена бути вільною, а між тим скрізь він в ґоґах» є:
56. Вольтер розумів людини як істоту:
57. Згідно Ж.-Ж. Руссо, за допомогою громадського договору людина приречена на:
58. До чого (кого), згідно І. Канту, ніколи не можна відноситися всього лише як до засобу, але завжди потрібно ставитися як до мети?
59. Який принцип поклав Л. Фейєрбах в основі своєї філософії?
60. Хто називав свою філософську систему «науковченням»:

**ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ, ЩО ВІНОСЯТЬСЯ НА
ПІДСУМКОВИЙ МОДУЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ №2**

1. Обґрунтування кордонів людського розуму в пізнанні світу було дано:
2. Вкажіть найважливіші етичні принципи філософії І. Канта:
3. Назвіть творця і систематизатора діалектики як філософського методу:
4. Вкажіть, що протиставив Фейєрбах вірі в Бога?
5. Метод дослідження, сформульований Г. В. Ф. Гегелем:
6. Виникнення психоаналізу пов'язано з ім'ям:
7. Воля є «несповідимі сили» космічної першооснови світу, стверджував:
8. До якого напрямку належить філософія А. Шопенгауера:
9. Що таке життя за визначення Ф. Ніцше:
10. Що, або хто, з точки зору Ф. Ніцше, є сенсом існування людини:
11. Бунт, як утвердження свободи людини, що вибирає власну сутність, обґрунтував:
12. Розуміння гуманізму, як свободи вибирати самого себе, було представлено у філософії:
13. Вкажіть, яка філософська проблема є суттєвою для неопозитивізму:
14. Свобода припускає відповідальність як за своє життя, але і за все, що відбувається у світі, з точки зору:
15. Визначте, до якого напрямку сучасної філософії можна віднести наступне твердження: «Філософія – це логіка науки»:
16. Виділіть характерну рису сучасної неklasичної філософії:
17. До якого напрямку філософії належав С. Франк:
18. З названих філософів виділіть представників українофільства:
19. Чию філософію називали «філософією серця»:
20. Яка методологічна традиція найбільш характерна для української філософії:
21. Кому належить вчення про ноосферу:
22. Вчення про буття – це розділ філософії, який називається:
23. Назвіть атрибути матерії:
24. Вкажіть властивість, що характеризує простір:
25. Онтологія – це:
26. Спосіб існування матерії – це:
27. Виберіть правильне визначення руху:
28. Яке визначення буття вважається правильним:
29. У чому, з точки зору ідеалізму, складається єдність світу:
30. Вкажіть атрибути простору:
31. Спокій – це:
32. Простір і час за І. Кантом є:
33. Свідомість є незалежне від матеріального буття, царство ідей, почуттів, здатне творити і конструювати дійсність, стверджують філософи:
34. Людській свідомості властиві:
35. Самосвідомість людини – це:
36. Неконтрольовані свідомістю людини психічні процеси та явища отримали назву:
37. Уявлення про те, що думка є продукт діяльності мозку, характерна для:
38. Гілозоїзм – це:
39. Віталізм, це вчення про те, що:
40. Що не може кібернетична машина:
41. Все, що недоступно почуттям, недоступне і для розуму, стверджують прихильники:
42. Головним засобом пізнання є розум, стверджують:
43. Гносеологія – це вчення:
44. Класичне визначення істини як судження, відповідного дійсності, вперше було дано:
45. Поняття, протилежне за змістом істині у філософії:
46. Який розділ філософії займається проблемою пізнання:

47. Критерій істини – це:
48. Об'єктивна істина – це знання:
49. Відносна істина – це:
50. Філософське вчення про закони пізнання – це:
51. Агностицизм – це:
52. «Річ у собі» - це поняття введене:
53. Назвіть форму чуттєвого пізнання:
54. Назвіть напрямок, протилежний детермінізму:
55. У своїх джерелах діалектика означала:
56. Необоротна, односпрямована і закономірна зміна, яка приводить до нової якості:
57. У даному переліку вкажіть закон розвитку:
58. Діалектика – це:
59. Закон – це:
60. Визначте принцип діалектики:

6. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Базова

1. Андрущенко В., Михальченко М. Сучасна соціальна філософія. Курс лекцій: В 2 т. — К.: Либідь, 1993.
2. Вандишев В. М. Філософія. Ч. 1. Історико-філософський вступ: Конспект лекцій. Ч. 2. Антропологія. Гносеологія. Соціологія. — Суми: Вид-во СумДУ, 2000.
3. Історія філософії України: Підруч. / М. Ф. Тарасенко, М. Ю. Русин (керівники авт. колективу), І. В. Бичко та ін. — К.: Либідь, 1993.
4. Социальная философия: Учеб. пособие для вузов / В. Н. Лавриненко, В. П. Лавриненко. В. П. Ратников и др. / Под ред. проф. В. Н. Лавриненко. — М.: Культура и спорт, ЮНИТИ, 1995.
5. Філософія: Підруч. / Г. А. Заїченко, В. М. Сагатовський, І. І. Кальний та ін.; За ред. Г. А. Заїченка та ін. — К.: Вища шк., 1995.
6. Філософія. Курс лекцій: Навч. посібник для студентів вузів / За ред. І. В. Бичка та ін. — К.: Либідь, 1993.
7. Філософія: Навч. посіб. / За ред. І. Ф. Надольного. — К.: Либідь, 1996.
8. Философский энциклопедический словарь. — М.: ИНФА, 1997.
9. Чанышев А. Н. Курс лекций по древней и средневековой философии: Учеб. пособие для вузов. — М.: Высш. шк., 1991.
10. Читанка з історії філософії: 46 / За ред. Г. І. Волинки. — К.: Довіра, 1993. — Кн. 6. Зарубіжна філософія ХХ ст.
11. Аристотель. Метафизика // Соч.: В 4 т. — М., 1976. — Т. 1.
12. Аристотель. Политика // Соч.: В 4 т. — М., 1983. — Т. 4.
13. Бэкон Ф. Новый Органон // Соч.: В 2 т. — М., 1972. — Т. 2.
14. Бердяев Н. А. О назначении человека. — М., 1983.
15. Бердяев Н. А. Истоки и смысл русского коммунизма. — М., 1990.
16. Бердяев Н. А. Смысл истории. — М., 1990.
17. Бэлл Д. Социальные рамки информационного общества // Новая технологическая волна на Западе. — М., 1986.
18. Вернадский В. И. Несколько слов о ноосфере // Русский космизм. — М., 1993.
19. Вернадский В. И. Философские мысли натуралиста. — М., 1988.
20. Винниченко В. Відродження нації. — К., 1990.
21. Гадамер Х.-Г. Истина и метод: основы филос. герменевтики. — М., 1988.

22. Гегель Г. В. Ф. Наука логики // Энциклопедия филос. наук: В 3 т. — М., 1974. — Т. 1.
23. Гельвецій К. Про людину, її розумові здібності та її виховання. — К., 1994.
24. Герцен А. И. Письма об изучении природы // Избр. филос. произв.: В 2 т. — Л., 1948. — Т. 1.
25. Гоббс Т. Левиафан // Соч.: В 2 т. — М., 1963. — Т. 1.

Допоміжна

1. Грушевский М. С. Очерки истории украинского народа. — К., 1990.
2. Декарт Р. Рассуждения о методе // Избр. произв.: В 2 т. — М., 1989. — Т. 1.
3. Драгоманов М. П. Выбране.— К., 1991.
4. Дюркгейм Е. О. О разделении общественного труда. Метод социологии. — М., 1990.
5. Енгельс Ф. Походження сім'ї, приватної власності і держави // Маркс К., Енгельс Ф. Твори. — Т. 21.
6. Енгельс Ф. Людвіг Фейербах і кінець класичної німецької філософії // Там само.
7. Енгельс Ф. Діалектика природи // Там само.
8. Кант И. Критика чистого разума // Соч.: В 6 т. — М., 1966. — Т. 3.
9. Камю А. Бунтующий человек. — М., 1990.
10. Лейбніц Г. В. Монадологія // Соч.: В 4 т. — М., 1982. — Т. 1.
11. Локк Дж. Опыт о человеческом разуме / Избр. филос. произв.: В 2 т. — М., 1969. — Т. 1.

Інформаційні ресурси

Бібліотека ТДАТУ, м. Мелітополь, пр. Б. Хмельницького, 18.

Бібліотека М. Лермонтова, пл. Перемоги, 1.

Джерела Інтернет: <http://book.li.org.ua>, <http://st.zu.edu.ua>, <http://www.jourclub.ru/21/>, <http://www.humanities.edu.ru>, <http://readbookz.com/cat/32.html>, <http://www.lib.ua-ru.net/katalog/1461.html>, http://romants.narod.ru/for_students.htm.